

Varijacije ljubavi u kratkoj prozi K. Š. Gjalskog

Vidović, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:114144>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-30**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnost i Mađarskoga jezika i
književnosti

Antonija Vidović

Varijacije ljubavi u kratkoj prozi K. Š. Gjalskog

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2016.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost/ Katedra za hrvatsku književnost

Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnost i Mađarskoga jezika i književnosti

Antonija Vidović

Varijacije ljubavi u kratkoj prozi K. Š. Gjalskog

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Filologija, Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2016.

Sažetak i ključne riječi

U ovom se diplomskom radu, pod naslovom *Varijacije ljubavi u kratkoj prozi Ksavera Šandora Gjalskog*, razrađuju određene pripovijetke kako bi se prikazali različiti oblici ljubavi koje Ksaver Šandor Gjalski prikazuje u svakoj pripovijetki. Prije same analize pripovijetki, ukratko je predstavljen Ksaver Šandor Gjalski, odnosno njegov život i stvaralaštvo. Kao što je već rečeno, predložci su za ovaj diplomski rad pripovijetke u kojima se pojavljuje ljubav u bilo kakvom obliku, bila to ljubav prema osobi ili predmetu, stvarna ili nestvarna. Pripovijetke su unaprijed izabrane kako bi se izbjeglo ponavljanje oblika pojavnosti ljubavi te kako bi se uočila različitosti u navedenim pojavnostima. U svakoj pripovijetki promatrana je samo ljubavna radnja, iako se u nekima isprepliću različite teme i radnje. Iz svake pripovijetke tako je izdvojena samo ljubavna radnja koja je zatim detaljno analizirana, dok je svaka tvrdnja potkrijepljena odgovarajućim citatom. Kada je detaljno analizirana svaka ljubavna radnja u svakoj pripovijetki, ukratko je opisano kako je Ksaver Šandor Gjalski iznio tu ljubavnu radnju te čime se sve koristio pri tome. Na samom kraju diplomskog rada, uspoređene su ljubavne radnje svih pripovijetki, dok su također navedene sličnosti i razlike među njima. Promatrajući ljubavne radnje u svakoj pripovijetki, dokazano je kako je Ksaver Šandor Gjalski u svojim proznim tekstovima prikazao, osim ljubavnih radnji, i društvene prilike u razdoblju realizma.

Ključne riječi: Ksaver Šandor Gjalski, pripovijetke, ljubav, varijacije

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ksaver Šandor Gjalski.....	2
2.1. Životopis i stvaralaštvo.....	2
2.2. Značajke stvaralaštva.....	3
3. Varijacije ljubavi u kratkoj prozi Ksavera Šandora Gjalskog.....	6
3.1. <i>Ljubav lajtnanta Milića</i>	6
3.2. <i>ANDJEO. Pastel-slika</i>	11
3.3. <i>Pred Venerom Kapitolskom</i>	17
3.4. <i>Notturmo</i>	19
3.5. <i>ŽRTVA. Slika iz života</i>	27
4. Zaključak.....	31
Literatura.....	33

1. Uvod

Tema su ovog diplomskog rada *Varijacije ljubavi u kratkoj prozi Ksavera Šandora Gjalskog*. Na samom početku ovoga rada, ukratko su predstavljeni život i djelo Ksavera Šandora Gjalskog. Ksaver Šandor Gjalski jedan je od rijetkih hrvatskih književnika koji su uspješno stvarali djela ne samo u okviru epohe u kojoj je započeo stvaralaštvo, nego i mnogo duže. Njegova su djela sveobuhvatna te tako opisuju svu problematiku svog vremena. (Šicel, 2003; 138) U ovom je diplomskom radu posebna pažnja usmjerena na njegove pripovijetke. Iako se u nekim pripovijetkama, ponajviše u onima sa zagorskim motivima, prikazuju hedonistički ugođaji i atmosfere u koje su zatvoreni njegovi junaci, to je sve slika vremena u kojem je Gjalski živio te na taj način prikazuje glorifikaciju vremena i ljudi kojima život izmiče pod nogama, ali su unatoč tomu superiorniji tip ljudi koji su zatvoreni u vlastitoj sredini. Budući da se u njegovim pripovijetkama prikazuju i vedre slike te ugođaji koje pripovjedač nalazi unutar plemićkih dvoraca, u njima ujedno slika i tragičnu sudbinu svojih likova, koji većinom ne stradavaju vlastitom krivnjom te tako te pripovijetke dobivaju i sentimentalni prizvuk. Gjalski tako istovremeno govori i o književnom dometu u svojim pripovijetkama, jer sva tragičnost i lijepo što se nastavlja iz stranice u stranicu, prikazuju ono što se u doba Gjalskog uistinu i događalo u njegovoj sredini. (Šicel, 2003; 145) Gotovo su sve njegove pripovijetke komponirane tako da do samog kraja svake pripovijetke, pripovjedač vodi čitatelja kroz bogato prikazane ambijente kurija ili okolice, opisujući bezbrižan život svojih junaka, da bi na samom kraju pripovijetke, u nekoliko rečenica te raznim dinamičnim motivima, iznio njihovu tragičnu sudbinu. Takvim snažnim kontrastom, koji dolazi iznenada, Gjalski još pojačava tragičan završetak svojih junaka. Budući da je Gjalski pisac kod kojega su naglašeni opisi, najviše opisi statičkih motiva, radnja se njegovih pripovijedaka zbiva većinom u sobi, kući ili kod stola. (Šicel, 2003; 146) Nadalje, nakon prikaza njegova života i djela, dolazi se do glavnog i središnjeg dijela ovog diplomskog rada, a to su pripovijetke. U svim odabranim pripovijetkama promatra se isključivo ljubavna radnja i pozadina. Glavni književni predlošci, odnosno pripovijetke, koje su se koristile kao polazni tekst, su sljedeće: *Ljubav lajtnanta Milića*, *ANDJEO*, *Pastel-slika*, *Pred Venerom Kapitolskom*, *Notturmo* te *ŽRTVA*. *Slika iz života*. Iako se iz njihovih naslova baš i ne može naslutiti ljubavna radnja, u navedenim je pripovijetkama ona prisutna te analizirana. Redom kako su prethodno navedene, tako su i obrađene ljubavne pozadine u njima. Sve prethodno navedeno očituje se u ovim pripovijetkama te njihovi glavni junaci završavaju tragično, odnosno smrću. Svaka pripovijetka prikazuje i život toga doba te društvene prilike koje su tada vladale. *Ljubav lajtnanta Milića* prva je obrađena pripovijetka koja govori o ljubavi između mlade Anastazije. Nakon nje obrađena je pripovijetka *ANDJEO*.

Pastel slika, u kojoj Gjalski iznosi priču o Aleksandri Kosančić, ovozemaljskom anđelu koji je bio pun ljubavi. Zatim je obrađena pripovijetka *Pred Venerom Kapitolskom* u kojoj Gjalski prikazuje pomalo neuobičajenu ljubav prema božici Veneri, odnosno prema njezinom kipu. *Notturmo* je sljedeća obrađena pripovijetka u kojoj su glavni ljubavni akteri Jelena i Lucio te prikazuje koliko ljubav može biti pogubna za čovjeka, odnosno njegovo zdravlje. Zadnja obrađena pripovijetka je *ŽRTVA. Slika iz života*, a koja prikazuje kako je pogrješan ljubavni odabir uništio Petrov život. U svakoj pripovijetki Gjalski je iznio većinu svojih značajki stvaralaštva, no kao što je već spomenuto, u navedenim se pripovijetkama promatrala isključivo ljubavna radnja. Nakon čitanja i obrade ljubavne radnje svake pripovijetke, vidljivo je kako Gjalski prepliće stvarne, realne događaje s fantastičnima te je tako gotovo u svakoj pripovijetki prisutna fantastičnost. Na samom kraju ovoga diplomskog rada je zaključak, u kojem su uspoređene sve ljubavne radnje te su navedene sličnosti i različitosti među njima.

2. Ksaver Šandor Gjalski

2.1. Životopis i stvaralaštvo

Ksaver Šandor Gjalski rođen je 26. listopada 1854. u središnjem dijelu Hrvatskog zagorja, Gredicama. Pravo mu je ime Ljubomil Tito Josip Franjo Babić, dok mu je književni pseudonim, uzet po majčinom imenu, Ksaver Šandor Gjalski. Rođen je u plemićkoj obitelji, što je kasnije uvelike utjecalo na njegov tematski opus. Otac, Tito Babić, bio je vlastelin, odvjetnik, a obnašao je dužnosti podžupana i upravitelja varaždinske županije, a kasnije je bio i predsjednik varaždinskog Sudbenog stola. Od majke, koja je rado čitala djela stranih književnika, najvjerojatnije je naslijedio ljubav prema književnosti. Okruženost plemenitaškim svijetom od samog djetinjstva, kao i ambijent u kojem je odrastao, uvelike su ostavili trag na samom Gjalskom te je rado naglašavao kako je od samog rođenja emocionalno vezan za rodni kraj. U Varaždinu je završio osnovnu školu i gimnaziju te je ondje i maturirao 1871. godine. Prve literarne pokušaje započinje već u tom razdoblju, no oni nisu nikada objavljeni. Tada također čita Suea i Dumasa, Eugen Kumičić oduševljava ga svojom pravaškom idejom, iako je Gjalski odgojen u ilirskom, jugoslavenskom stilu. Studij prava upisuje u Zagrebu, a 1874. ga nastavlja u Beču. Tada započinje i pisati roman *Sin budućnosti* pod utjecajem socijalističkih ideja. Za vrijeme studija u Beču, bio je oduševljen Turgenjevom, kojeg je rado čitao kada je bio daleko od rodne grude. (Šicel, 1971; 43) Već se 1876. godine vraća iz Beča. Nakon što je 1878. godine položio državni ispit u Beču, počeo je raditi u državnoj upravi u Koprivnici te je često mijenjao mjesto boravka. U to se vrijeme počeo ozbiljnije baviti književnim radom. Svoje pripovijetke uglavnom je tiskao u *Vijencu* te 1884. objavljuje pripovijetku *Illustrissimus Battorych* i od te godine pa sve do 1906. godine, objavljivao je godišnje bar jedno prozno djelo. 1886. godine objavljuje zbirku pripovijedaka *Pod starim krovovima* te roman *U noći*. (Šicel, 1971; 44) Svojom prvom knjigom novela, *Pod starim krovovima*, može se reći da je preko noći postao poznato književno ime i preko naših granica, djela mu se počinju prevoditi, a strani kritičari pišu o njemu. Dotada nijedan pisac realizma nije stekao toliko popularnost kao Gjalski. U navedenoj knjizi piše o propadanju plemstva i patrijarhalnog života te o propadanju životnog stila plemića koji se njegovao unutar drevnih plemićkih dvoraca. Upravo u novelama iz spomenute knjige, Gjalski se poistovjećuje s likovima, budući da je i sam bio plemićkog podrijetla te je njegovao ljubav prema tradiciji, baš kao i oni. To je upravo i bila posve nova tema u realizmu o kojoj je pisao s nostalgijom, no bio je svjestan da se ne može oduprijeti svemu što nosi duh novog vremena. U romanu *U noći*, Gjalski je obradio politički život u Hrvatskoj, točnije u Zagrebu. Novi društveni sloj koji nosi društvenu svijest je mlada građanska inteligencija, odnosno studenti prava koji zauzimaju najradikalnija stajališta. (Jelčić, 1997; 152)

1887. godine objavljuje knjigu *Tri pripovijesti bez naslova* te roman *Janko Borislavić*. (Šicel, 1971; 44) Navedeni roman ima filozofsku podlogu, koja se temelji na psihologiziranju i misticizmu. (Jelčić, 1997; 153) 1888. godine objavljuje *Bijedne priče*, 1889. godine *Đurđicu Agićevu*, 1890. godine objavljuje *Na rođenoj grudi* te *San doktora Mišića*. (Šicel, 1971; 44) *San doktora Mišića* novela je antologijske vrijednosti, a poznata je i u europskim književnostima te zaslužuje posebno mjesto u stvaralaštvu, a također ima filozofsku podlogu. (Jelčić, 1997; 153, 154) 1891. godine je premješten u Zagreb te objavljuje djelo koje se nadovezuje na knjigu *Pod starim krovovima, Iz varmeđinskih dana*. 1892. godine izlazi povijesni roman *Osvit*, a nakon dvije godine, 1894. godine, izlaze *Male pripovijesti* i *Radmilović*. 1899. godine izlazi knjiga *Diljem doma*, a 1906. godine povijesni roman *Za materinsku riječ*. Sabrana djela Gjalski počinje izdavati 1912. godine. 1923. godine izdaje zbirku *Ljubav Lajtanta Milića i druge pripovijetke*. 1924. godine objavljuje roman *Dolazak Hrvata*. 1927. godine objavljena je veća pripovijest *Sasma neobični i čudnovati doživljaji ilustrissimusa Šišmanovića*. (Šicel, 1971; 44) 1898. godine Gjalski se vraća u rodni kraj, Gredice, a u međuvremenu je i umirovljen. Sada već kao poznat književnik, 1903. godine s Milivojem Džemanom Ivanovim uređuje časopis *Vijenac*. Od 1909. do 1918. obnašao je dužnost predsjednika Društva hrvatskih književnika. 1919. godine povlači se iz javnog života te odlazi u Gredice. Svoj posljednji rad, *članak Zagorje*, objavio je 1931. godine, točno pedeset godina nakon prvog objavljenog djela, pripovijetke *Illustrissimus Battorych*, kojim je zazuzeo mjesto u vrhu proze toga vremena. (Šicel, 2003; 138) Umro je u Gredicama, 9. veljače 1935. godine, u 81. godini života. (Šicel, 1971; 45)

2.2. Značajke stvaralaštva

Najveći tematski raspon, u razdoblju realizma, u svojim je romanima ostvario Ksaver Šandor Gjalski. On se ubraja u krug pisaca čiji su poticaji za pisanje bili međusobno oprečni i različiti te su se tako i često mijenjali, a sve to vidljivo je u njegovim djelima. (Nemec, 1995; 197) Glavni izvori iz kojih su proizlazile sve teme i motivi o kojima je Gjalski pisao, bile su rodne Gredice, u kojima je i proživio gotovo cijeli život. Iz tog vremena pamti je raskošne dvorce, slike te barokne portrete predaka. (Šicel, 2003; 141) Drugi izvor, odnosno inspiracija, bio mu je vlastiti otac. U njemu je vidio prototip pravog i poštenog rodoljuba, predstavnika plemićkog i plemenitaškog sloja te branitelja hrvatskih prava. Upravo u svom liku *illustirssimusa Battorycha*, iz navedenih razloga, ocrta svog oca. (Šicel, 2003; 142) Cijelo i golemo njegovo stvaralaštvo, koje je raznovrsno u

svojoj tematici, smatra se malom bibliotekom. S obzirom na tematsku raznovrsnost, njegovo se cjelokupno djelo može podijeliti na nekoliko tematskih krugova. Od navedenih se izdvajaju krug zagorskih motiva iz života plemenitaškog svijeta, krug historijskih romana i pripovijedaka sa širom društvenom problematikom te pripovijesti s mističnim motivima. Najviše su zastupljeni motivi iz prvog kruga te su uočljivi u većini njegovih djela. (Šicel, 1971; 42) Zagorski motivi, iz prvog kruga, određeni su ponajprije njegovim životom, budući da je Gjalski rođen u Hrvatskom zagorju gdje je bio okružen plemenitaškim svijetom. (Šicel, 1971; 43) Svoj književni put, odnosno književno stvaralaštvo, započeo je upravo motivima o životu i problemima u životu plemenitaša, u vrijeme kada sve iz tog doba počinje odumirati zbog novih društvenih oblika života. (Šicel, 2003; 143) Što se tiče literarnih faza, jedno je vrijeme bio oduševljen Šeonom, Flaubertom, Turgenjevom te Schopenhaurom, ali poticaj mu je i dolazio iz modernističkih pokreta. (Nemec, 1995; 198) Za razliku od pisaca iz vlastitog vremena, Gjalski je jasno očitovao da poznaje ne samo vlastitu literarnu baštinu, nego i europske književnosti te filozofiju svog vremena. Sve to omogućilo mu je da ide i izvan poznatih mu okvira, kako tematskih, tako i izražajnih, iz razdoblja realizma, ali ujedno i da se uklopi u modernističke, suvremene tendencije u književnostima. (Šicel, 2003; 139) Kako je Gjalski u mnogima nalazio poticaj, tako je i on sam ostavio traga u hrvatskoj književnosti, a što je vidljivo i danas te se upravo zbog toga smatra najvitalnijim piscem hrvatskog realizma. Najveći utjecaj ostavio je na piscima iz sedamdesetih godina, a razlog tomu je to što su sva njegova djela otvorena za različite idejne i stilske poticaje. Nadalje, teme koje je obrađivao su raznovrsne i prije svega aktualne, tako da je svaka generacija pisaca mogla u njegovim djelima pronaći sebe. Sintetizirao je različite ukuse i interese te je upravo zbog toga stekao veliku popularnost u svim slojevima, od čitateljske publike pa sve do kritičara i stručnjaka, što mu je velika sličnost sa Šeonom. Gjalski je, kao i Šenoa, smatrao da književnik u isto vrijeme mora biti umjetnik, pedagog, propagator te patriot te smatraju da književnost ima poučnu ulogu, odnosno da služi narodu, poučava ga, tješi te odgaja. (Nemec, 1995; 198) Po vokaciji, Gjalski je bio novelist, a što je vidljivo u njegovim većim proznim djelima, budući da ona ostavljaju dojam grupiranih slika povezanih samo glavnim likom sa slabom narativnom konzistencijom. Kod njega nema fabularnog spektakla, većih zapleta ili dramatičnog obrata. Smatra se piscem kod kojeg su geste prigušene, a naglašen je lirski, impresionistički karakter. Naglašava atmosferu, pejzaže, opisuje raspoloženja, uspomene i sjećanja. U prvi plan stavlja samog lika, njegov karakter te je tako fabula u drugom planu, podređena samom karakteru. Najčešće iznosi situacije iz života glavnog lika, no u njima nema velike tragedije i sudbinskog događaja. Djela mu ispunjavaju lirske meditacije, ladanjski razgovori, melankolična raspoloženja, nostalgija za prošlim vremenima, opisi prirode i interijera. Upravo po tome, po defabularizaciji romana, Gjalski je prethodnih hrvatskih modernista. (Nemec,

1995; 199) Kao što je već spomenuto, veliki uzor Gjalskom bio je Turgenjev, što je vidljivo u njegovim romanima i novelama. Obojica polaze od jednostavne, obične priče koja je bogata slikama i poetskim opisima, dok je uočljiv nedostatak fabularne dinamike, no njega su nadomjestili poniranjem u psihu likova. (Nemec, 1995; 202) Budući da je nastojao otkriti svjetove, doživljava čovjeka u njegovoj psihi, analizirati njegove osjećaje kao njegovo nematerijalno postojanje, da bi ustvari spoznao smisao ljudskog života, Gjalski se usmjerio na unutarnje svjetove čovjekove ličnosti te je u toj apstrakciji tražio motive kojima bi objasnio bitna pitanja čovjekova postojanja. U takvim pripovijetkama, kategorije vremena i prostora radnje nisu u prvom planu, dok je životopis likova izostavljen. (Šicel, 2003; 154) Što se tiče mjesta u kojem je događa radnja djela, Gjalski je uvijek priklonjen selu kao izvoru zdravlja, dok mu grad predstavlja izvor svega lošeg. (Nemec, 1995; 202) Važnu ulogu ima i sam pejzaž, koji je uvijek u suglasnosti s raspoloženjem glavnog lika, dok su opisi interijera gotovo uvijek podređeni karakteru te služe njegovoj karakterizaciji. (Nemec, 1995; 203) Takvim postupkom Gjalski ostvaruje žive i plastične portrete, a to mu je bio i cilj. (Šicel, 1971; 64) Interijeri i eksterijeri, u koje je Gjalski smještao radnje svojih književnih ostvaraja, bili su vrlo autentični te ih je pronalazio za svaki tip lika, a sve to kako bi sva njegova djela dobila realistički karakter. (Šicel, 1971; 62) Nadalje, bitno je naglasiti upravo funkcionalnost opisa unutar struktura njegovih pripovijetki, odnosno njihova ukomponiranost u epizode iz djela te tako čine kompletnu cjelinu, a ujedno imaju i smisao motivacije. Pomoću tih opisa proširuju se spoznaje o likovima te pridonose njihovoj karakterizaciji ili naglašavaju atmosferu ili ugođaj u koji Gjalski smješta svoje likove, a istu tu ulogu ima i pejzaž. Za njegove pripovijetke može se reći da posjeduju gotovo istu kompozicijsku shemu: na samom početku doznaje se o vremenu i mjestu radnje, nakon toga se saznaje o likovima te slijedi završetak koji je ispričan kao pripovjedačev komentar iz kojeg se saznaje što se dogodilo s likom. (Šicel, 1971; 65) Sva navedena obilježja i postupci koje koristi u svojim djelima, potvrda su da je Gjalski išao i izvan čistih realističkih postupaka te se može reći da su to sve obilježja visokog realizma kojima se počinju razbijati ustaljeni prozni kanoni. (Šicel, 1971; 68) Kroz karakterizaciju svojih junaka, Gjalski započinje proces humanizacije pripovjedne proze u hrvatskoj književnosti. U njegovom stvaralaštvu vidljiva je kompletna galerija likova i portreta. Svaki njegov lik iza sebe krije stvarnu osobu, odnosno živi model te u njihovu portretiranju kreće od stvarnosti i stvarnih događaja u kojima je i sam prisustvovao. (Šicel, 1971; 69) Za to kako će okarakterizirati pojedinog lika, odgovoran je vlastiti, emocionalni odnos s tim likom. Gjalski se ne zadržava na vanjskom izgledu likova, nego nam ga daje u kratkim, općim crtama bez ikakvog detaljiziranja, jer želi da svaki njegov lik postane individua po nekim drugim obilježjima. (Šicel, 1971; 70) Ukoliko Gjalski nije emotivno vezan za pojedinog lika, prikazat će ga kao vrlo plastičan i cjelovit portret. (Šicel,

1971;73) Kroz opis vanjštine takvih likova, Gjalski će dati ujedno i individualnu karakterizaciju, uz realističke detalje u opisu. (Šicel, 1971; 74)

3. Varijacije ljubavi u kratkoj prozi Ksavera Šandora Gjalskog

3.1. *Ljubav lajtnanta Milića*

Ljubav lajtnanta Milića pripovijetka je Ksavera Šandora Gjalskog, kojom se javlja 1915. godine. Ova pripovijetka mogla bi se, prema Jagni Pogačnik, ubrojiti u fantastičnu prozu na razmeđu, koja ima glavna obilježja realističke proze, kao npr. sveznajućeg pripovjedača, mnoštvo opisa te uvod u kojem je predstavljeno mjesto i vrijeme radnje. (Pogačnik, 2000; 87) Kao što je već navedeno, na samom početku pripovijetke pripovjedač nas uvodi u radnju te objašnjava zašto se odlučio pripovijedati baš tu povijesnu priču: *Stara je to historija, iz vremena onamo još od »grossvaterskih« dana. Makar je tako stara, ipak je pripovijedam. Ne pripovijedam je možda s toga, što iz nje tajanstveno šumi i sablasno šušti nešto iz onih tamnih, nepoznatih dubina ljudske duše, koje će vazda ostati prikrivene saiskim velom, a oko kojih se plete i milji stotinu hiljada godina staro čovjekovo sujevjerje i maštanje.*¹ Nadalje, Gjalski je, pišući ovu pripovijetku, znao da radnja koju je iznio nikada neće izumrijeti, odnosno da će ona uvijek biti vječna te da će uvijek biti velikih ljubavi koje nesretno završe: *Pripovijedam je, jer neki njeni tonovi kao da i u današnjem vijeku nalaze istovetne akorde, pa iz njih onda zvuči stara pjesma bugarka, koja se sveudilj životom ori i kazuje nam vječnost čovjekove tragedije.*² Iz samog naslova ove pripovijetke, da se naslutiti da se radi o ljubavnoj priči, odnosno velikoj ljubavi lajtnanta Milića. No, radnja nije samo ljubavna, nego se isprepliće s povijesnom radnjom te se tako ljubavne i povijesne epizode do kraja pripovijetke izmjenjuju. O glavnom liku, lajtnantu Miliću, na samom početku pripovijetke, saznaje se da je živio u Varaždinu, u zidovima opasanoj staroj kući koja se doimala vrlo strašno te je bila u blizini groblja. *Svi su znali da lajtnant Milić ondje živi, no svi su ga znali samo iz viđenja: Svatko je u gradu znao, da tu biva stari lajtnant Milić, junak još iz napoleonskih ratova. Svatko ga je u gradu poznavao, dašto samo od vidjenja.*³ Svakog dana Milić bi išao na groblje, no uvijek otraga, vrtom, a na grobu, kojeg je svaki dan posjećivao, pisalo je sljedeće: *Ovdje počiva blagorodna i plemenita gospođica Kunigunda (-Anastazija-) Pokupićeva od Pokupskoga, Canjugova i od Pokupića, rođena na radost svojih blagorodnih roditelja dne 29. IX. 1799., a na vječnu žalost svoga vjernog zaručnika blago u Gospodu za vječnost usnula dne 29. IX. 1819. Mir njezinu pepelu.*⁴ Iz ovog se navoda saznaje da je Milić s razlogom išao baš na taj grob,

¹ Šicel, Miroslav. *Ksaver Šandor Gjalski: Pripovijetke i članci*, Zagreb: Matica hrvatska, 1996., 273. str.

² Isto

³ Isto, 274. str.

⁴ Isto

odnosno posjećivao je svoju umrlu zaručnicu, svoju veliku ljubav Anastaziju Pokupić te joj je svakoga dana donosio cvijeće: *On je još uvijek dolazio svaki dan i prije podne i poslije podne na grob. Postavljao se u svečanu, ukočenu pozu, u kojoj je onako star i onako iznemogao ipak po čitav sat ostajao, jednako gledajući izgubljenim pogledom u crni mamor.*⁵ Milić je tako svakoga dana dolazio na taj grob, bez obzira kakvo vrijeme bilo, no nikada nije propustio dolazak, pa tako i unatoč svojim godinama i starosti; imao je preko osamdeset godina. Kao što je već rečeno, Milić se ni s kim nije družio, sve do trenutka kada je sreo pripovjedača ove pripovijetke i tada se saznaje više o ljubavnoj priči utkanoj u ovu pripovijetku. Miliću se tada, baš na dan kada je upoznao pripovjedača, nakon pet godina opet ukazala njegova umrla zaručnica Anastazija te je on vjerovao da u tome postoji neko dublje značenje: *Ta, vidio sam dragu pokojnicu. Baš onakovu, kao što sam je prije pedeset i više godina vidio. Bila je isto kao živa! Baš onakva. Tako me je i onda kod prozora dočekivala. Posljednji put mi se je prije pet godina pokazala. I ono nije bilo bez znamenovanja, pa će i taj put nešto značiti, - odgovaraše mi brzo i nije me gledao u oči.*⁶ Iz svega navedenog može se zaključiti da je Gjalski u ovoj pripovijetki razradio ljubav prema umrloj ženi, odnosno ljubav lajtnanta Milića prema umrloj zaručnici Anastaziji. O tome koliko je Milić volio svoju zaručnicu, govori i to da je u kući imao sobu u kojoj je čuvao mnoštvo Anastazijinih slika koje je sam naslikao. Prvo što se saznaje o Anastaziji, dok nije umrla, upravo je iz tih slika: *Lice, što je bilo naslikano, imalo je toliko čara, toliko milote, da sam bio gotovo sasvim osvojen, zanesen te sam s pravom nasladom gledao u te nježne, drage crte. Bila je naslikana mlada djevojčica od kakovih sedamnaest-osamnaest godina. Bujna kosa jasnosedne masti bila je spletena u grčku frizuru, kakova se nosila početkom devetnaestoga vijeka u doba Napoleonovo. Bijela platnena odjeća po onodobnoj je modi bila duboko izrezana, te se je vidjelo prvo valovlje nježnih, okruglih djevojačkih grudi, kao što su i rukavci tek nešto pokrivali početke pazuha, koje se je spuštalo u divno sadjelano naručje, u skladne nježne, a opet punane laktove.*⁷ Za Stazicu se, kako ju je Milić od milja zvao, može reći da je oličenje dobra i vedrine, kojeg je u to ratno doba veoma nedostajalo. Nije slučajnost da se Miliću svidjela baš takva mlada djevojka, odnosno dijete, i dok ju još nije ni poznao, budući da ga druge žene nisu zanimale, jer je mlade dane provodio bez ljubavnih događanja: *A taj put ovo trinaest ili četrnaest godišnje djevojče tako ga se neobično i snažno dojmilo, da se je sam čudio i nije sebe razumijevao. Čisto je izgarao od jednake želje, da je vidi.*⁸ Iako je bio zaljubljen u dijete i bio je svjestan njezinih godina, nije si to zamjerao jer bi, kada bi

⁵ Isto, 275. str.

⁶ Isto, 284. str.

⁷ Isto, 285. str.

⁸ Isto, 289. str.

vidio Anastaziju, sve loše zaboravio pa tako i to doba uoči rata. Može se reći da su se Milić i Anastazija upoznali na pomalo neobičan način te je i sam Milić mislio da mu je to predodredila sudbina: *Mišljaše, pače, da nije tek slučajno pošao, da šeće po bašči, već da ga je tud vodila uzda njegove sudbine, koja mu je dosudila, da spasi djevojčce od smrti.*⁹ Iako je, kao što je već spomenuto, Anastazija tada bila još dijete, ne može se reći da se odmah zaljubila u Milića, nego je u njemu vidjela svog junaka koji ju je spasio u nesretnom slučaju te prepoznala junaka iz priča kakve je slušala: *Krasni, mladi oficir ispunjao je sve njezine sanje i priče, k tome još složio se u njezinoj dosta djetinjastoj duši kao njezin anđeo-čuvar, kao njezin spasitelj!*¹⁰ Presudni trenutak, za daljnju radnju pripovijetke, bio je kada je Anastazija Miliću poklonila medaljon prije njegova odlaska. I kako mu je sama Anastazija rekla da će mu upravo taj medaljon čuvati život, što to se i dogodilo: *Tu joj je javljao, da mu je ona spasila život, nazivao je svojom spasiteljicom i uvjeravao o svojoj vječnoj harnosti i o svojoj velikoj vjernoj ljubavi. Pisaše, da ga je u bitki zahvatila kugla, prodrila oklop, no zaustavila se o zlatni medaljon- križić, što mu ga je ona na odlasku poklonila.*¹¹ Kako je već Milić prije spasio život Anastaziji, tako je i ona sada bila njegova spasiteljica, a njihova sreća je bila sve veća s daljnjim tijekom radnje. Kada se opet vratio u Varaždin, Milić je zaprosio mladu Anastaziju, no i u ovom događaju Milić vidi nešto sudbinski određeno, nešto tajanstveno: *Kao da je nad njim razastrlo svoja krila nešto, što odlučuje sudbinom, nešto veličajno, neponjatno- sasvim tajnovito. (...) Nije dopuštao, da je bio tek slučaj, sve je jače bivao uvjeren, da je to odredba usuda ili kako je on govorio »fatum«.* (...) *A k tome još onda onaj zlatni medaljon, koji je opet njega obranio od smrtonosne kugle, - ta nema i ne smije da bude najmanje sumnje, njega i Anastaziju spajaju više i jače sveze no što je obična mladenačka ljubav.*¹² Trenutak u kojem se otkriva jedina razlika među njima, je kada Anastazija, katolički odgojena i ne vjerujući u nadsile i sudbinu, naglašava da ih je Bog spojio, a ne *fatum*, no njoj to nije smetalo, kao ni Miliću. Iako su ove sve epizode prekinute povijesnim radnjama, Milićevim odlascima na ratište te su tako više vremena bili razdvojeni nego su ga provodili zajedno, ni ta razdvojenost nije umanjila njihovu ljubav. Vrhunac njihove ljubavi bilo je, odnosno trebalo je biti, njihovo vjenčanje: *Napokon se složiše, da će biti vjenčanje na Stazičin rođendan a na očev imendan, koji zapadaše na Miholje, na dvadeset i devetog septembra.*¹³ Od ovog trenutka, njihova ljubav više nije bila na dobrom tragu te su ih pratili čudni događaji. Prvi događaj koji to dokazuje bio je Milićev san u kojem sanja da kraj njegove zaručnice Anastazije pred oltarom stoji neodređena osoba, a on nije mogao ništa

⁹ Isto, 290. str.

¹⁰ Isto

¹¹ Isto, 292. str.

¹² Isto, 293. str.

¹³ Isto, 299. str.

učiniti kako bi spriječio to vjenčanje. Idući nesretni događaj zbio se odmah nakon prvog, a nagovještavaju ga Anastazijine riječi u pismu upućenom Miliću: *Dođi odmah ovamo, ali odmah! Molimo Te mama i ja. Velika nesreća. Tvoja Staza.*¹⁴ Anastazijin otac je završio u zatvoru, no Milić je, kao pravi junak, pokušao osloboditi njezina oca, ali nije uspio. Sve to se odrazilo loše na Anastaziju te se teško razboljela, no nijedan od loših događaja nije umanjio njihovu ljubav: *Njihova ljubav sve ih je više i više, sve ih jače i jače vezala, pa gotovo ni jedno ni drugo ne mogaše pomišljati, da bi moglo jedno bez drugoga živjeti i njihove se veze raskinuti.*¹⁵ Iako je Milić, unatoč svemu što ih je snašlo, ustrajao na vjenčanju, gospođa Pokupić nije mogla popustiti njegovim molbama te je vjenčanje odgođeno. Anastazijin san, u kojem sanja oca, u Milića je unio veliki nemir te kao da je znao da slijedi najgore. Na dan kada su se trebali vjenčati, Anastazija je molila Milića da joj uvijek ostane vjeran što god da bilo. Iako si nisu željeli priznati, kao da su slutili da će se njihove riječi: *Ni smrt neka nas ne rastavi!*¹⁶ nažalost ispuniti. Upravo toga dana, kada su se trebali vjenčati, Milić je ostao bez svoje zaručnice koja se nije mogla pomiriti s očevom smrću te se slomila pod tim pritiskom: *Tako je Milić na da, koji mu je prvobitno određen bio da mu bude vjenčanim danom, izgubio svoju vjerenicu, svu svoju sreću – u jedan jedini čas izgubio je svu nadu u buduću sreću, izgubio je mladost svoju!*¹⁷ Anastazijinom smrću završavaju ujedno i Milićev život, njegova sreća te nada u život. Naime, opet važnu ulogu ima san u kojem se Miliću neprestano javlja zaručnica Anastazija te je znao da to nešto znači: *Odmah sam pomislio, da to nešto znači. Naravski, prva mi je bila pomisao, da mi je došla najaviti, kako ću uskoro k njojzi. No iste večeri nisam je više vidio, niti druge večeri, tek treće večeri opet je došla, a taj put je bila eno u onom kutu.*¹⁸ Milić je imao pravo te je znao da mu se bliži kraj: *Došla mi je javiti, da ćemo napokon biti sjedinjeni, da ću uskoro k njojzi doći, da budemo zauvijek skupa i jedno. Najavila mi je dan moje smrti –i- to nisam pravo i točno čuo, ali opet siguran sam, da sam čuo – da kazala mi, da ću isti dan umrijeti, kano i ona, a to je dvadeset devetoga septembra.*¹⁹ te je toga dana i preminuo. Kada se sve sagleda ujedno, ova tragična ljubav koja je ispričana retrospektivno, nije posve realistična jer zaplete oko ljubavne radnje preuzimaju snovi te ima dozu mističnosti. Neobično je, oko ove ljubavi, što se mladić od dvadesetak godina zaljubio u još četrnaestogodišnju djevojčicu, a nakon brzog vremena zaručnicu te je njihova ljubav poprimila veću dimenziju. Iako njihova ljubav i sav odnos nisu bili učestali, nego su ih prekidali Milićevi vojni pozivi, ona nije

¹⁴ Isto, 300. str.

¹⁵ Isto, 305. str.

¹⁶ Isto, 306. str.

¹⁷ Isto, 307. str.

¹⁸ Isto, 309. str.

¹⁹ Isto

nimalo izgubila na svojoj jačini. Oni nisu spojeni slučajno nego ih je spojila sudbina, kako je Milić vjerovao, ali su oboje likovi na istoj „razini“. Milić je neiskvareni mladić, a Anastazija još mlada djevojka, lik koji se u izdvaja u ovoj pripovijetki, ali koji naglo pada pod pritiskom nesretnih okolnosti. Nadalje, događaji kada jedno drugome spase živote također su okrunjeni simbolom njihove jake ljubavi. Do samog su kraja čvrsto povezani likovi. To dokazuje i sam dan njihove smrti, koji je isti, iako su godinama bili razdvojeni. Kako je Anastazija pala pod nesretnim događajima, Milića je na životu održala ljubav te je zbog toga svaki dan obilazio Anastazijin grob i nosio joj cvijeće. Vjerovao je da i tako ona njega obilazi, no samo u snovima. Zato se može reći da je u ovoj pripovijetki Gjalski oblikovao čvrstu, neraskidivu, bezvremensku ljubav prema nesretno umrloj ženi. Ljubav koja je trajala i nakon što ih je smrt rastavila, ali ih je smrt opet i spojila, samo na drugom svijetu.

3.2. ANDJEO. Pastel-slika

ANDJEO. Pastel-slika pripovijetka je koju Ksaver Šandor Gjalski objavljuje 1892. godine u časopisu *Vijenac*. Kao i prethodna pripovijetka, i ova se može ubrojiti, prema Jagni Pogačnik, u fantastičnu prozu na razmeđu. (Pogačnik, 2000; 87) Već na samom početku pripovijetke, pripovjedač nam otkriva ženskog lika, ujedno i glavnog, ove pripovijetke, a to je gospođa Aleksandra Kosančić, koja je zračila dobrotom i mirom te se može zaključiti da je upravo ona anđeo iz naslova pripovijetke: *Ondje, znao sam, odlanut će mi duši i smirit će se hude muke moje, jer od nje čitave pršila taka dobrota, take su joj blage i utješne rieči bile i taki su nježni i dobri pogledi padali na čovjeka.*²⁰ Aleksandra Kosančić nije ostavljala takav dojam samo na pripovjedača, nego i na sve ljude koji su se našli u blizini ovog anđeoskog lika: *Svaki božji stvor doživio bi isto, te nije bilo u cijeloj dalekoj okolini krštene ni nekrštene duše, koja ne bi bila u svoj crni dan pohitila do nje, da u nje potraži utjehe i pomoći zamoli.*²¹ I kada joj je samoj bilo najteže, čak ni tada nije odbila na bilo koji način pomoći bližnjemu te je prema svima gajila jednaku ljubav. O veličini njezine ljubavi govori i to da nije samo u nevolji pomagala bližnjemu, nego je njegovu bol jednako proživljavala kao i on, iako je i sama tada proživljavala teške trenutke: *Morao sam da joj se divim, jer sam vidio, kako se za svakim uzdisajem bolestnika čitavo njeno tielo potresa, pa koliko silno trpi u isti čas sama, dok drugoga tješi- ne znam, jesam li ikada u životu svom gledao*

²⁰ Isto, 143. str.

²¹ Isto

više tuge, više zabrinute sućuti, više žarke materinje ljubavi i bez rieči izrečene molitve – više smrtnoga straha i andjeoskoga tješnja, no što sam gledao onaj čas na onom finom, plemenitom licu iznemogle starice – u onim krupnim žalostnim očima.²² Sam njezin pogled, iz kojeg su zračile dobrota i svetost, pripovjedaču se duboko urezao u sjećanje, budući da takav pogled nije pogled običnoga, ovozemaljskog bića. Takav pogled ima samo Bogorodica: *Tako je bio svet – tako dobar - ! (...) Pustio sam svu ostalu galeriju, pa gledao i gledao samo one božije oči Bogorodičine i jednako šaptao svetu- tu najsvetiju rieč: - majka – a uz ovu rieč ime gospodje Aleksandre.*²³ Iako je gospođa Aleksandra živjela običan život, imala je teška razdoblja u životu koja su zahtijevala puno odricanja i žrtve, ali u njezinom životu nikada nije manjkalo ljubavi. Naime, ljubav kojom je ona zračila bila je neizmjerana, baš kao i njezina dobrota. Život kakav je proživjela bio je pun požrtvovnosti za bližnje za koje se nesebično brinula, baš kao što se i Bogorodica brine za svu svoju djecu: *Ah – to bijaše život, kojim je dala svima, što je poznavasmo, divni primjer samaritanstva i evandjeoskoga odricanja, a još savršeniju i dičniju sliku materinske pojave i materinjeg srca.*²⁴ Pripovjedač je gospođu Aleksandru upoznao kao staricu, no ni sijeda kosa ni bore na licu nisu dale naslutiti što ju je sve snašlo u životu. Svaka njezina crta na licu govorila je o njezinoj ljepoti, a lice joj je još uvijek imalo onaj blagi i nježni izraz, dok su joj oči uvijek sjale jednakim sjajem. Kao što je već spomenuto, nije marila za sebe, nego je sav svoj život podredila svojoj obitelji i domu te je živjela za druge: *Svoj dom i svoj porod ljubila je čisto strastno. Od ranoga jutra do kasnoga sata u noći svaka joj je misao, svaki korak, svako djelo prikazano bilo ovoj ljubavi. Zato je neprestano u poslu bila i nikada nije uza to na svoju udobnost mislila. Samo da je drugima dobro – lako za nju!*²⁵ Kako bi svojoj obitelji i okolini pružila najviše što je mogla, neprestano je otkidala od sebe te nije mogla dopustiti da čuje i vidi da je netko bos ili gladan. Kad bi u nekom vidjela imalo tuge, napravila bi i najmanju stvar kojom bi tu tugu maknula. Na sebe nije nikada mislila te njezine želje nikada nisu izgovorene naglas, već si ih je ispunjavala samo u mislima: *I brineći se, da se svakomu u kući izpuni želja, da daleko oko nje ne bude ni gladne ni bose nevolje, ona je samoj sebi odkidala, što je samo mogla odkinuti i svaku je svoju želju tek u mislima izpunjala, a za želje djece svoje, družine, seljaka svojih nije mirovala, dok ih barem nekako nije oživotvorila.*²⁶ Ona je živjela za druge i da drugima bude dobro, no njezin se muž, Lacko Kosančić, nije u tome posve slagao s njom, no znao je da joj to uveseljava srce i da joj je nagrada koju od toga dobije najdraža, a ta nagrada je ljubav. Gdje god se dogodila neka nesreća,

²² Isto

²³ Isto, 144. str.

²⁴ Isto

²⁵ Isto, 145. str.

²⁶ Isto

gospođa Aleksandra prva bi dolazila pomoći. Naime, to da mora ljubiti bližnjega svoga, pročitala je u evanđelju te se toga držala bez obzira na to kome je trebala pomoć. Tako u prošnjacima nije vidjela osobe koje traže samo novac, nego osobe kojima također trebaju ljubav i utjeha: *A kad je nevoljni prošnjak pred dvor došao, onda nije istom hvatala za novčarkom i izbacila dužni »krajcerak«, - nego je ona nesretnika gotovo primila kao Bogom joj poslana gosta i prijatelja, te se zanimala za njegovu nesreću i izrazivala mu svu sućut.*²⁷ Kako dobrota gospođe Aleksandre nije imala granice, tako ni zloba pojedinih ljudi nije nestajala, nego su mislili da pomaže bližnjima kako bi okajala svoje grijehе, no nju ni takve priče nisu omele u onome za što je živjela niti su joj umanjile volju za istim. Nije željela uskratiti pomoć jednom čovjeku zbog nezahvalnih ljudi, nego je smatrala da je bit svega pomoći bližnjemu, bez da se gleda tko je on i zašto mu uopće pomažemo: *Dužnost je naša, da priskočimo kod svake nevolje i kod svake nesreće u pomoć, a da ne pitamo komu je dajemo i poradi čega je dielimo.*²⁸ Isticala je kako je tužno pomoći drugome kako bi se tako dokazali pred drugima te da ne treba birati bližnje kojima ćemo pomoći, jer ni sam Stvoritelj nije uskratio pomoć vlastitom izdajici, Judi: *Glavno je, da znamo ljubiti sve, što živi i trpi, i da za sve imamo sućuti.*²⁹ Koliko je voljela svoju djecu, govori i mnoštvo događaja koje je uvijek slikovito opisivala, a koje je čuvala u svom sjećanju. To pokazuje veličinu njezina srca te radost koja bi joj bila na licu kada bi te priče opet iznova pričala. Svako unuče koje je dobila, prva bi primila u naručje te nije mogla dopustiti da ne bude prisutna na porodu svojih kćeri. To potvrđuje i događaj, po kojem se ova pripovijetka dijelom očituje kao fantastična, kada po najvećoj mećavi i snijegu ide do kćeri Klare koja je trebala roditi. Nije marila hoće li uspjeti doći po toj oluji do Klare, no gurala ju je naprijed materinska ljubav te vjera u Boga, jer je znala da će ju Bog uvijek čuvati: *Staričina volja i uztrajnost nije ni časkom malaksala. Niti jedna rieč, niti jedan pogled – a ma ništa ne dodje od nje, što bi govorilo, da je u toj strašnoj mećavi zabrinuta za sebe i da je prirodni instiktivni osjećaj samouzdržavanja nadvladao čuvstvo i želju njezine duše, koja je sva hlepila ka kćeri, da bude što prije uz nju, pa da joj u boli i mucu pomogne. Samo kćerkina slika lebdila je pred njenim očima i sva na briga hrlila je onamo. Sniega i njegove grozote kao da oko nje nije ni bilo.*³⁰ Iako joj je to bio težak put, ni u jednom trenutku nije odavala da joj je hladno ili da je umorna, već je gledala samo da što prije dođe do kćeri i ispuni svoj naum. Kada je primila unuče u ruku, zaboravila je na svu mećavu i oluju, jer je znala da će joj se to sve na neki način vratiti. Tada je žrtvujući svoj život, spasila život tek rođenog djeteta: *Ta nikada ne smijemo živjeti*

²⁷ Isto, 146. str.

²⁸ Isto, 147. str.

²⁹ Isto

³⁰ Isto, 151. str.

samo za sebe i nikada ne smijemo da žrtvujemo koju dužnost i koju želju ljubavi svoje za volju svojeg vlastitog zadovoljstva.³¹ Jačinu i odlučnost u svim lošim životnim neprilikama davala joj je ljubav prema vlastitoj obitelji. Iako je bila poštena i dobra, život ju nije poštedio neprilika. Rođena je u imućnoj obitelji kao najmlađa kćerka, dok je majka umrla baš pri njezinu porodu. Još kao dijete, gospođu Aleksandru su svi voljeli, a najviše vlastiti otac: *I tako je njoj bilo sudjeno, da bude ocu u sumračju njegova života ono, što je danu ružičasti i grimizni odsjev zadnjih sunčanih trakova sa zapada.*³² Baš kao što je gospođa Aleksandra voljela svoju djecu, istu takvu ljubav je njoj pružao vlastiti otac koji je svu ljubav usmjerio prema njoj te je u gospođi Aleksandri ta ljubav od djetinjstva samo rasla: *A ta bezkonačna ljubav očeva sa toplim kao u sunca trcima uzgojila je u djetetu isto taku ljubav, punu bezkrajnih osjećaja vjernosti, zahvalnosti i obožavanja.*³³ Veliku ljubav između gospođe Aleksandre i njezina oca prekinula je očeva smrt, kada ona nije imala ni šesnaest godina. Nedugo zatim, gospođa Aleksandra se udala za Lacka Kosančića, vlastelina u Orešnjaku: *Ovu sreću velike ljubavi, koja nam toliko potvrđuje Božju vječnost četvrte sinajske zapoviedi, - izgubi Aleksandra dosta rano, jer joj nije bilo ni šestnaest godina, kad joj otac umrie. Ali nije dugo sama ostala. Godinu dana kasnije privede je k oltaru Lacko Kosančić, vlastelin u Orešnjaku, komu se privinu svom snagom mlade netaknute djevojačke duše i koji s pravim slavljem uvede krasnu mladu ženu pod očinski krov.*³⁴ Nakon udaje, svi su zavoljeli gospođu Aleksandru te je svima bila oličenje dobra i svi su je smatrali pravim anđelom. Sva njezina ljepota dolazila je prvo iznutra, a tek onda izvana. Iako je bila vrlo lijepa, gospođa Aleksandra svoju skromnost nikada nije krila, čak ni kada su je željeli naslikati: *I kad bi se napokon ipak dala namoliti, onda je čisto zatidjena i zarumenjena pružila svilom presvučenu etuiju, u kojoj je slika bila spremljena.*³⁵ Nije željela da se njezin portret shvati na krivi način te nije željela da se dive njezinoj vanjskoj ljepoti, budući da su se tada slikale samo prave aristokratske dame, no ona sebe nije takvom smatrala. Čak se i na slici vidjela njezina blagost, dobrota i nježnost te nijedan segment te slike nije mogao ni naznačiti svjesnost vlastite ljepote: *A sitna sočna ustašca s nevinim smieškom, krupne smeđe oči dobrostiva i nedužna pogleda – sve to je izricalo čednost i dobrotu; tu nije bilo traga kakoj gizdavoj samosviesti ili spoznanju svoje ljepote, što tako često i najljepša lica aristokratske i nearistokratske krvi čini toliko nepodnosljivima.*³⁶ Ljubav između gospođe Aleksandre i njezinog supruga također je prekinuo nesretan slučaj, baš kao što je smrt prekinula

³¹ Isto, 152. str.

³² Isto, 153. str.

³³ Isto

³⁴ Isto, 154. str.

³⁵ Isto

³⁶ Isto, 155.str.

ljubav između gospođe Aleksandre i njezina oca. Naime, vlastelin Kosančić ostao je prikovan za krevet te osuđen na život između četiri zida, poput biljke. Iako bi se očekivalo da će ga, tada devetnaestogodišnja gospođa Aleksandra, napustiti te započeti novi život, ona to nije učinila nego se potpuno posvetila brizi o svome mužu. Nije iznevjerila vjernost i brigu o njemu, kako u zdravlju, tako i u bolesti: *Devetnaestogodišnja mlada žena gotovo se svetačkim žarom prikaže i ljubavi i dužnosti svojoj, pa poput opjevanih u narodu našem junakinja ona je mjesece i mjesece vidala rane vojna svoga, dvorila ga i služila mu vjernošću nadčovječnom, strpljivo podnosila svaku neprimliku i gotovo zanosno žrtvovala svaku svoju volju, svoju radost i svoju ugodu.*³⁷ Nesreća koja je zadesila njezinog muža, zahtijevala je od nje da potpuno svoj život posveti njemu te mu je tako bila čuvarica i milosrdnica. Na neki joj je način to oduzelo mladenačku radost, sreću i uživanje u životu, no gospođa Aleksandra na to nije tako gledala. Nikada nije požalila za tim niti se dalo naslutiti da joj je imalo žao zbog toga. Znala je da mora i dalje biti ona sjajna zvijezda, potpora, nada, sreća te svjetlo na kraju tunela svome mužu, kako bi lakše podnio sve nevolje. Sav njezin trud i ljubav koju je tada pružala mužu, nagrađena je velikim blagoslovom i plodom: *Svake godine pokuca na vrata bračne sobe anđeo s nebesa i ostavi u njoj sitna druga, da ga Aleksandra svojim zlatom nazove.*³⁸ Iako joj je velika žrtva bila briga o suprugu, gospođu Aleksandru zadesila je još jedna velika tuga. Njezinog najmlađeg sina Milutina, dobrog srca kao ona, kozice su prikovala za krevet te je neprestano morala biti uz njega. U Milutinovoj sobi gospođa Aleksandra živjela je drugačiji život, potpuno nestvaran. Kako bi pomogla sinu da bar na tren zaboravi na svoju bolest, uživljavali bi se u život junaka te bi ih zajedno crtali. Tada je gospođa Aleksandra istovremeno i patila i bila sretna. Znala je da svaka nesreća nosi nešto dobro, ali i da su naizgled sretni ljudi najčešće nesretni: *I vjeruj mi, ista nesreća čovjeku nosi blagoslova. Samo ona nauči, da bude čovjek uistinu dobar.*³⁹ Mnogi su joj govorili da bi joj bilo lakše da je Milutin umro, jer joj je samo na teret i muku, no ona na to nije ni pomišljala. Živjela je u svijetu u kojem je bitan samo onaj od kojeg ima nekakva korist, no ona nije gledana na svijet takvim očima. Nije bila materijalista, nego joj je draže bilo potruditi se i vlastitim trudom postići nešto, nego sve kupiti novcem. Vjerovala je da duši ne mogu slast i ugodu dati svjetovne stvari i radosti, nego vlastito odricanje te da je molitva glavni duševni nakit i bogatstvo. Ono što nije postigla svojim trudom, nije smatrala istinski vrijednim: *Već njegova kupovanja imanja uz bezčenje – pričinjahu joj se djelima, kojih bi se uvijek stidila.*⁴⁰ Svoju dobrotu i veliko srce još je jednom gospođa Aleksandra pokazala kada je sav

³⁷ Isto

³⁸ Isto, 156. str.

³⁹ Isto, 157. str.

⁴⁰ Isto, 161. str.

vlastiti imetak dala kako bi spasila druge, kćer i zeta. Ni u jednom trenutku nije pomislila na sebe i svoju obitelj, nego nije željela gledati kako netko propada jer je zlorabio tuđe pouzdanje: (...) *bila je starica gotovo bez svega svoga imetka, no spasila je – imetak Eihburgovih žrtava i njegovu slobodu. A duša njezina sva je sjala od radosti i zadovoljstva, što je mogla učiniti dobro djelo i koristiti svojim iskrnjima i bližnjima.*⁴¹ Svi nesretni događaji iscrpili su gospođu Aleksandru te je i sama pala u krevet, no nije bila na teret drugima. Na samom kraju, Isus dolazi po svog anđela, gospođu Aleksandru: *I nije se još od svoje strave pridignula, kad opazi na toj drugoj svojoj pojavi oko blieda čela sveti trnov vienac – i kako se nekakva krasna glava prigiblje k čelu, pa ga cjelovom dariva.*⁴² I tako gospođa Aleksandra zatvara svoje oči zauvijek, okružena najmilijima, osobama kojima je posvetila svoj život i podarila svu svoju ljubav te im tako uljepšala živote: *Oči joj se više ne makoše s pravca prama gore, na lice sjedne mirni – mirni a opet blaženi izražaj, - usta tek nemoćno zašapću: Sursum corda! Djeco – s Bogom! – i gospodja Aleksandra nije više živjela.*⁴³ U ovoj pripovijetki Gjalski je opisao, kroz lik gospođe Aleksandre, ljubav kakvom bismo svi trebali ljubiti svoje bližnje. Naime, nižu se epizode u kojima prvo slijedi pozitivan događaj, no nedugo zatim nesretna događa. Gjalski je upravo, koristeći se takvom izmjenom epizoda, želio prikazati kako je ljubav jača od svih nedaća. Dobiva se dojam kako epizode ispunjene ljubavlju i lijepim događajima tope sve nesretne događaje, koji kada prođu, više se ni na jednom mjestu u pripovijetki ne spominju. Iako se moglo očekivati da će se gospođa Aleksandra slomiti bar pod jednim nesretnim događajem, ona je iz svakog takvog događaja izašla jača te ju nijedan od njih nije oslabio. Razlog tomu je to što je temelj njezina života bila ljubav i briga za bližnjega. Kroz lik gospođe Aleksandre točno je prikazan, odnosno realiziran, život osobe koja svoga bližnjega ljubi više od samoga sebe. U ovoj pripovijetki ljubav nadvladava sve te uvijek nosi dobro. Tako je gospođa Aleksandra gubitak očeve ljubavi nadomjestila bračnom ljubavi, dok je mnoge oko sebe, a najviše vlastitu djecu, podigla na noge i naučila živjeti. Iako ju je okolina često korila zbog vlastite dobrote, znala je da je u pravu, jer će usrećiti i sama sebe kada pomogne bližnjemu. Toliku dobrotu, skromnost i požrtvovnost, Gjalski nije oblikovao ni u jednom drugom liku u ovoj pripovijetki te je tako lik gospođe Aleksandre na neki način izdvojen i jedinstven, budući da je ona jedini lik koji pomaže okolini i bližnjima te sebe daje za druge. Stoga se može zaključiti kako je gospođa Aleksandra pravi anđeo koji nikome nije uskratio sebe i svoju ljubav, a koji na samom kraju odlazi na zasluženno mjesto gdje i pripada, među ostale anđele, a gdje su i njezina majka koja joj je podarila život te otac koji ju je naučio ljubiti druge.

⁴¹ Isto, 164. str.

⁴² Isto

⁴³ Isto

3.3. Pred Venerom Kapitolskom

Ksaver Šandor Gjalski objavio je pripovijetku *Pred Venerom Kapitolskom* 1898. u *Mladosti*. I ova pripovijetka, prema Jagni Pogačnik, se može svrstati u fantastičnu prozu na razmeđu. (Pogačnik, 2000; 87) Uzimanjem Venere za glavni motiv, Gjalski je potvrdio da poznaje glavne estetske koncepcije europskog modernizma. (Bilić, 2011; 157) Već na samom početku pripovjedač otkriva da jer radnja smještena u rimskom muzeju antiknih starina. Pozornost mu je zaokupio kip božice Venere: *Kip božice ravno je pred menom stajao. U jedan mah zahvatilo mi je oko i svu veleljepotu skladnih, raskošnih, a ipak nježnih oblika ženskih u božanskoj nagosti i opet daleku dražest držanja, u kom je izrečena i ženska stidljivost, što samo noći slipej povjerava svoje čari – i izkazana božanska sigurnost, koja svoju ljepotu uz bok stavlja istome sunčanom sjaju.*⁴⁴ Ljepota božice prikazana u prethodnom citatu, toliko je svladala pripovjedača, da je na tren pomislio da se nalazi u prošlim vremenima kada se slavila ženska ljepota, senzualnost i tjelesnost. Pripovjedača je zaniжела samo ljepota Venere Kapitolske, iako je prije viđao kipove božice Venere na drugim mjestima: *Gledajuću tu božansku nagost, kako se dražestno kao čuva od znaličnosti dana a svaka linija sjaji vječnom ljepotom i odaje svu raskoš, svu harmoniju i sav zamamni čar ženske ljepote, - meni bude jedared kao da ne stojim u galeriji kapitolskog muzeja, kao da su izčezle netragom dosadne žute zidine a s njima i sve ostalo (...).*⁴⁵ Od tog trena, kada je pripovjedača potpuno omamio kip božice Venere, ni on sam ne zna gdje se odvijala daljnja radnja, nije znao je li to što vidi san, slika ili nekakvo viđenje. Nadalje, pripovijeda o tome da vidi mladog kipara, a ispred njega mladu ženu na stalku: *U tom okrugu sjene namješten je stalak na kolut kakav služi kiparima kod njihova posla, a na tom stalku stoji krasna mlada žena bez svakoga plašta i bez svakoga platna. Ruke drži, kao da jednom želi sakriti grudi a drugom kao da brani danu da joj vidi tajne pod pasom.*⁴⁶ Istu tu djevojku promatrao je umjetnik koji je u tom trenutku izrađivao ženski kip te je neprestano uspoređivao djevojku sa svojim kipom. Baš kao što se pripovjedač na početku divio kipu božice Venere, tako je i ovaj umjetnik zahvaljivao svom ženskom kipu što mu je dao priliku da ga načini svojim rukama te što je tako milostiva: (...) *i zanesen obuhvati kip obim rukama, spusti se na koljena i poče da slavi besmrtnu božicu, što se tu pred njim pokazuje u tom mramoru od njega isklesanom, zahvaljujući joj što mu je toliko milostiva bila i dopustila i dala priliku mu, da pokaže svijetu njenu ljepotu.*⁴⁷ To zašto je muške likove, kipara, umjetnika, a i samog

⁴⁴ Isto, 231. str.

⁴⁵ Isto, 232. str.

⁴⁶ Isto

⁴⁷ Isto, 233. str.

pripovjedača, opčinila ženska ljepota, objašnjava sljedeći citat, u kojem kipar zanemaruje djevojku na stalku: - *Oh – ti si još tu! (...) Ti znaš da ti ljepotu cijenim i ljubim više no od ikoje druge djevojke, da si mi mila i draga! Ali – tvoja ljepota isplintuće kao i biser rose, a ljepota ove ovdje ostat će dok bude svieta (...).*⁴⁸ Na isto divljenje naišao je i kip koji je izradio mladi umjetnik, a svi su slavili ljepotu toga kipa i divili mu se: *Sve je bilo do najveće radosti zaneseno, niko nije mogao dosta rieči naći, da izjavi svoje udivljenje nad ljepotom kipa (...).*⁴⁹ No, slavljenje ljepote na čas je prekinulo viđenje mladog umjetnika, u kojem je uništena ljepota kipa kojem se još uvijek svi dive. Nije želio da itko uništi njegovu božicu te ju je odlučio zaštititi i staviti u stijenu. Tada su neki dobili priliku i dotaknuti tu ljepotu kipa, što im je bilo ujedno i ostvarenje sna: *(...) no mladići sretni da će se dotaknuti božanskih krasnih oblika (...).*⁵⁰ Mladi umjetnik znao je da je jedini način bio skriti kip božice kako bi očuvao njezinu ljepotu za neka druga vremena kada će se svijet opet vratiti kultu ljepote te se diviti tom istom kipu. Na samom kraju, isti je taj umjetnik umro; ubili su ga ljudi koji su se protivili kultu ljepote, no njegova božica je ostala spašena: - *Spašena je! – šapne umirući majstor, čisto sretnim pogledom u zamirućim očima gledajući na podignuti zid (...).*⁵¹ Ksaver Šandor Gjalski je u ovoj pripovijetki oblikovao ljubav na posve neobičan način. Predstavlja ljubav prema kipovima, odnosno prema božici Veneri. Gjalski ne odabire slučajno božicu Veneru kao glavni motiv, nego stavlja božicu Veneru u središte jer je upravo ona božica ljubavi, plodnosti, ali i predstavnica antičke kulture i umjetnosti. (Bilić, 2011; 162) No, može se protumačiti i reći da je i oblikovao ljubav prema vječnom i neprolaznom. U svakoj epizodi ove pripovijetke toliko je prisutna ljubav i divljenje prema kipu božice Venere, da joj se na neki način daje prednost pred živim bićem, bićem iz tog vremena, odnosno djevojci koja je bila model. Gjalski je na taj način suprotstavio umjetnički lijepo i tjelesno, tako što umjetnički lijepo pripisuje božici Veneri, što ustvari znači vječnu, neprolaznu ljepotu, dok tjelesno pripisuje djevojci, odnosno njezinu ljepotu karakterizira kao prolaznu. (Bilić, 2011; 164) Kip božice Venere uzdignut je na razinu iznad svih likova te se prema njemu svi odnose s poštovanjem, divljenjem i ljubavlju. O tome koliko je mladi kipar volio kip božice Venere, govori i to da je najprije išao kip božice zazidati te ga osigurati od uništenja, dok ni u jednom trenutku ne upozorava druge likove na opasnost od napada kršćana koji žele uništiti sve kipove. Gjalski ni u jednu epizodu ne upliće dvojbe oko toga je li bitnije spasiti ljudski život od smrti ili spasiti kip božice Venere, koja nije živo biće, nego je samo predmet kojeg svi obožavaju. To potvrđuje sam kraj pripovijetke, u kojem mladi kipar zanemario vlastiti život te

⁴⁸ Isto

⁴⁹ Isto, 234. str.

⁵⁰ Isto, 235. str.

⁵¹ Isto, 237. str.

sretan umire jer je osigurao „život“ kipu božice Venere te tako omogućio ljudima u nekom budućem vremenu da uživaju u ljepoti.

3.4. *Notturmo*

Pripovijetka *Notturmo*, također fantastična pripovijetka, nastala je 1893. godine, a objavljena je u časopisu *Vijenac*. Za razliku od ostalih pripovijetki, *Notturmo* započinje posve neuobičajeno. Na početku izostaje opis mjesta i vremena radnje te nas pripovjedač odmah uvodi u radnju ove pripovijetke, odnosno saznaje se da se radi o ljubavnoj tematici. (Pogačnik, 2000; 87)

Tako na početku Lucio opisuje svoje posljednje trenutke sa svojom dragom, Jelenom: *Na grudi sam je svoje vinuo i drhtavim usnama utisnuo cjelov na bliedo njeno čelo, - a znao sam, da je to zadnji naš skupni čas u životu. (...) Morao sam da hinim nadu i da se jednako protivim njenim riečima, kojima me u velikoj svojoj ljubavi pripravljala nježno i štedeći na blizinu vječnoga rastanka – na smrt svoju.*⁵² Jelena je umirala u bolničkoj postelji te se borila protiv teške bolesti. Lucio je neprekidno zazivao Jelenu da ga ne smije napustiti te se borio istovremeno i sam sa sobom, budući da je znao da je nemoguće da se ona spasi, dok je, s druge strane, želio da pobijedi smrt: *- Ti me ne možeš ostaviti i ne smiješ od mene. – oj Jeleno, dušo moja! Ta – sve si mi – i sreća moja i život moj – oh – kud bih ja bez tebe!*⁵³ Nadu da Jelena preživi davala mu je svaka njezina izgovorena riječ te je vjerovao da je njihova ljubav toliko jaka da bi mogla pobijediti njezinu smrt: *- Ne smiješ – ne smiješ da me ostaviš, - ti moraš ostati uz mene, - ta ako ništa liekovi ne mogu, to naša ljubav – ona te mora spasiti! – bajah i bulaznih u skrajnjoj eksazi.*⁵⁴ No, Jelena nije mogla trpjeti strašnu bol te mu je govorila da bi joj lakše bilo kada bi umrla, ali Luciu su teško padale takve njezine riječi te joj je opet govorio da se sjeti njihove ljubavi i sreće. Na trenutak je to Jeleni povratilo život i snagu: *I kao da je podlegla čaru mojih zapoviednih rieči – snazi mojih želja. Položeno opet na jastuke krasno ovalno lišce, od bolesti upalo i nategnuto, časkom se je zalilo nježnom rumeni i procvjetalo nekom svježosti, u kojoj na trenutak nestade bolno izmučenih crta i splahnute puti.*⁵⁵ No, to čudesno djelovanje Lucijevih riječi bilo je trenutno, budući da se Jelena nedugo zatim vratila u prijašnje stanje: *Ah- ali tek je časkom portajalo, te je izgledala kao*

⁵² Isto, 165. str.

⁵³ Isto

⁵⁴ Isto

⁵⁵ Isto, 166. str.

oporavljena. Teška boljet u jedared se uzburka proti nametnutoj stranoj sili, pa još jačom energijom zakvači svoj plien. I siročće opet je izgledalo nemoćno, bolno – izmućeno! ⁵⁶Iako je Jelena znala da će teško dobiti bitku s bolešću, vjerovala je da ih ni njezina smrt neće rastaviti te da to nije ni do smrti, nego do njih: - *Pa zar misliš, da se moramo rastaviti? Zar ne pomišljaš, da nas dvoje i ista smrt ne može razdijeliti? Ja znam, da nam ona naše ljubavi ne može oteti, jer sva mi duša moja tako hoće. Nešto mi sve govori, da to tek do nas samih stoji!* ⁵⁷ Jelena kao da je znala da će se vratiti Luciju u njegovim kasnijim halucinacijama te ga je tako tješila govoreći da će oni opet biti skupa: *I vidjet ćeš me, - bit ćemo skupa – dugo – dugo – ja i ne mogu dogledati, kako dugo! (...) Ti ćeš me gledati onako zdravu i jedru – mladu, kao ono – u moru, kad se prvi put na krilima valova sretosmo i u onaj isti mah za uvijek zaljubismo!* ⁵⁸ Svo to vrijeme Jelena je bila smirena, dok je Lucio samo slušao njezine riječi, no nije ih protumaćio i shvatio njihovo znaćenje. Jelena mu je više puta ponavljala da će oni i nakon njezine smrti biti zajedno, no Lucio se neprestano gubio u svojim razmišljanjima te nije znao je li to sve stvarno ili je sve samo ružan san: - *Slušaj me! Ti moraš – ti hoćeš, da me dalje ljubiš, i ti ćeš me vidjeti – gledati – obćiti i drugovati samnom! Nas ne razdijeli smrt!* ⁵⁹ Kada je Lucio opet spomenuo da će uvijek biti njen, Jeleni se stanje pogoršalo te je Lucio znao da je njezina smrt sve bliže: *Sad sam znao, da stojim pred njezinim zadnjim ćasom.* ⁶⁰ Jelena i Lucio više nisu ni mogli razgovarati jer je Jelenin izgubljeni pogled govorio da više nije na ovom svijetu te je jedini zvuk koji se ćuo bilo hroptanje, što je u Luciju izazvalo veliku bol te se može reći da je patio koliko i njegova Jelena: *U mene nestajaše daha od boli i muke. Slični oćaj i ogromna tuga osvojiše me svega. Tek da se ne prelomim i u tielu i u duši, a opet uzbudjeni živci strašnom jasnoćom primahu svaku sitnicu kobnoga i prokletog ćasa.* ⁶¹ Jelena je tada umrla te su sljedeće riječi zadnje što je uputila Luciju: - *Ljubav je uz mene. Ona mi ostaje! (...) – Do viđenja!* ⁶² Lucija je Jelenina smrt jako pogodila, budući da je njihova ljubav bila snažna. Nije se mogao pomiriti s njezinom smrću te mu je ćak smetalo i lupanje sata, jer je stvar, koju je naćinio ćovjek, nadživjela ljudski život: - *i dalje ide i dalje tik-taće, - ovaj neživni stroj, složen tek rukom ljudskom, - on eto već pretraja ljudsko biće, koje se mislima podizaše do sfera vjećnosti, a ćuvstva mu bijahu neogranićena kao daljine oceana!* ⁶³ Lucio nije razmišljao o Jeleninim posljednjim rijećima, nego je samo plakao za izgubljenom ljubavi te je bio siguran da

⁵⁶ Isto, 167. str.

⁵⁷ Isto

⁵⁸ Isto

⁵⁹ Isto, 168. str.

⁶⁰ Isto

⁶¹ Isto, 169. str.

⁶² Isto

⁶³ Isto

je ona otišla zauvijek i da je sve što su imali sada izgubljeno: *U teškoj ovoj noći samo sam mogao plakati, nisam se niti sjećao niti sam mislio na znamenovanje njenih zadnjih riječi. Pred dušom mojom kočio se nedogledno duboki ponor, u koji mi je za uvijek izginula ljubljena vjerenica. (...) Mrtva je – mrtva je – sve je svršeno!*⁶⁴ Luciju je svaki dan prolazio jednako, u tuzi za svojom Jelenom te mu je neprestano pred očima bila jedna te ista slika, dok su mu u glavi odzvanjale njezine posljednje riječi. Tek tada je počeo vjerovati da bi mu se Jelena mogla i vratiti, iako je umrla: *Iz toga izvi se sve jača čežnja, nada, što li, koja si je izraza davala u riečima, - u molbi – u neprestanom zaklinjanju: - ima li još što poslije zadnjega daha, neka mi se javi. – neka mi dodje, - neka me uvjeri, da i još preko granica stvari ima osjećanja, ima misli, ima čuvstva, volje – ljubavi!*⁶⁵ Njegova nada u Jelenin povratak bila je toliko jaka, da se nadao da će i sat kojeg je zaustavio, sam početi ponovno kucati. Nikako nije dobivao odgovor na svoja pitanja te se odlučio poći na groblje te se nadao da će se tamo možda nešto dogoditi: *- Idem ravno na groblje – možda će ondje - ! – glasno pomislim, pa se taj mah riešim i onamo odputim. Čisto sam trčao i žurio se, samo da stignem još o ponoći do groba.*⁶⁶ Kada je došao do Jelenina groba, obuzela ga je velika čežnja: *Tu izbije opet ona silna čežnja za milom pokojnicom, pa – u krilatom koraku pobrzam kobnomu humku, pod koji mi ju je smrt sakrila.*⁶⁷ Dugo je stajao ispred njezinog groba, ne bi li dobio odgovor na vlastita pitanja: *I svlada me ogromna bol, iz koje se jedino izvijao vapaj, neka izvrši mila pokojnica svoje obećanje i neka mi se javi. Uzrujanost moja sve je jače preotimala maha; bila sve silnija, što je vrijeme dalje oticalo, a oko mene kočila se samo gluha noć sa nedoglednim morem magle, koja je sve sakrila nekoliko koračaja dalje od mene, pa me je samo pozivao niemi mrtvi grob.*⁶⁸ Lucio je tako stajao do jutra, no odgovora i dalje nije bilo od njegove Jelene. Kako je prolazilo vrijeme, njegova bol se nije smanjivala, nego je sve više razmišljao o njezinom posljednjem pozdravu te mu je već polako počeo i gubiti nadu da će se njegova Jelena nekada vratiti: *Kao da sam tek u ovaj čas osjetio i upoznao svu grozotu, da smo za uvijek rastavljeni i da je naša bajna žarka ljubav zakopana, - za viek zakopana!*⁶⁹ U trenutku kada je, kao nekada, želio dotaknuti, vidjeti i poljubiti svoju Jelenu te ju je zazvao, ona se iznenada pojavila: *- Jeleno – Jeleno! – kliknem od čežnje, glasno i strastno, pa Bog zna za što, - ja se naglo okrenem vratima pokrajnje sobe. U taj se čas vrata na polak otvore, portijeru makne tanka ženska ruka, orukavičena elegantnom dugom rukavicom golubove boje. Lecnem se, - a za čas ugledam za odmaknutom*

⁶⁴ Isto, 170. str.

⁶⁵ Isto, 171. str.

⁶⁶ Isto, 173. str.

⁶⁷ Isto, 177. str.

⁶⁸ Isto

⁶⁹ Isto, 178. str.

portijerom krasno lice moje Jelene, svježe i puno nježnja smješena (...). ⁷⁰ Jelena se vratila potpuno zdrava, sretna i puna života. Lucio se toliko obradovao, da mu se učinilo kao da će u tom trenutku obnoviti svoje zavjete. Iako je duboko u sebi želio znati kako i zašto se vratila, od tolikog ushićenja nije ju ni pitao to: *Gotovo niesam ni dvoumio niti se pitao, što to znači, da pokojno čeljade stoji tu preda mnom u svoj svojoj životnoj dražesti i svježosti. Činilo mi se, da je posve naravski, što tu stojimo jedno pred drugi, oboje raskriljenim rukama, da si eto na- obnovimo zavjet vječne naše ljubavi.* ⁷¹ Prvo što mu je Jelena rekla bio je ujedno i njezin posljednji pozdrav njemu kada je bila na samrti: - *Do vidjenja – Lucio – Lucio – moj jedini!* ⁷² Tada su uživali, baš kao nekada, u svojoj ljubavi. Obilazili su mjesta gdje su inače išli te uživali kao u najljepšim danima njihove sreće i ljubavi. Nisu trebali ni pričati ni dogovarati se kuda će ići, već su sve znali iz jednog pogleda. Nikakve razgovore nisu ni započinjali, nego su samo uživali. Živjeli su samo za taj trenutak, a na prošlost ni na budućnost se nisu ni osvrnuli: *Niesmo se pitali za budućnost, a niti je zurila na nas kobna prošlost sa svojim strašnim humkom, - živjeli smo i mislili samo na ovaj eto na čas, koji nas je opet združio, - a sve drugo kao da nije postojalo.* ⁷³ Lucio je toliko bio u zanosu da nije ni u kojem trenutku pomislio kako to da je njegova Jelena mrtva, u grobu, ali da je trenutno s njim i da je živa: *I dobro znadem, kako niti jedared ne pomislih, da je moje drago čedo ondje na groblju zakopano. S toga se niesam ni pitao, što to samnom biva, što to znači, da eto na pokraj mene ide i koraca živo živcato biće, koje no sam prije osam dana pokopao bio.* ⁷⁴ Prvi trenutak koji je pokvario trenutnu ljubavnu idilu, bio je kada je Jelena zaprljala Lucijevu košulju krvlju, dok je drugi trenutak bio razlog Jelenina nestanka: *U taj isti čas punke tik za nama puška. Ona se sva strese, a ja je naglo pustim iz naručja i odmah se obazrem k strani, odakle je puknulo. (...) Okrenem se opet k nasadu, a tu više nema nje, ma da niesam vidio, da bi bila otišla, a morao bih bio primietiti i najmanju kretnju. Gotovo je nestade nevidom, kao da ju je zemlja progutala.* ⁷⁵ To je bio događaj koji je u Luciju probudio nekakav strah i nesigurnost. Nije znalo šali li se Jelena ili je stvarno nestala te je bio siguran da je Jelena stvarno bila kraj njega, jer je na sebi imao krvavu mrlju: *A ne može biti, da je tek sve bilo pusti prizrak, - istom razigrana fantazija – ta – eto na prsim svietli mi žuta odkinuta ruža, što više – i sitna mrljica krvi crveni se na prsima košulje.* ⁷⁶ Lucio je neprestano preispitivao sebe i svoje misli ne bi li bio siguran da sve to nije produkt mašte i haluciniranja te je danima bio uzrujan. Toliko ju je želio opet vidjeti kraj sebe te je izgarao od

⁷⁰ Isto, 179. str.

⁷¹ Isto

⁷² Isto

⁷³ Isto, 180. str.

⁷⁴ Isto, 181. str.

⁷⁵ Isto, 181.-182. str.

⁷⁶ Isto, 182. str.

želje da opet vidi svoju Jelenu. Toliko je razmišljao o njezinoj pojavi, da je pomislio da bi trebao posjetiti liječnika, no nešto duboko u njemu mu nije dalo da to učini: *Već pomislim, da idem k liječniku, jer sam u istinu po svem tielu osjećao bolest. Bezsanica, uzujanost, sumornost i neka neopredjeljena bol u svim stranama tiela mučila me, da bivam kao izvan sebe. Ali od dana do dana odgadjah. Nešto se u meni protivilo tome pohodu. Kao da se bojah – te bih tim pohodom za uvijek izgubio nju, za koju znadjah, da je ljubim kao i prije, te se niti časkom ne lomih u sumnjama, mogu li je još ljubiti.*⁷⁷ Lucio se nadao i da će ju sresti opet živu na groblju, no čekao je do zore na njezinom grobu, budući da se Jelena nije pojavila te je to opet vratilo veliku žalost i bol Luciju. Tada je Lucio odlučio pobjeći od boli i tuge, no baš tada mu se Jelena vratila te spriječila njegov odlazak: - *Jeleno – ti si! – kliknem radostno i naglo se obazrem kutu, razkriljujući obje ruke onamo. - Ja sam – ja sam – a ti pak niesi pogodio odmah moju blizinu – i mogla sam se sakriti! – pljesne u ručice i dotrči u polutmini do mene, da mi se burno ovjesi oko vrata i da zatomi sva prva moja pitanja u žarkim cjelovima.*⁷⁸ Iako ju je Lucio ovaj put pitao gdje je bila do sada, Jelena to nije otkrila: - *A gdje si tako dugo bila? – Cijela vječnost prodje, što se ne vidjesmo – ti moje milovanje – moja dušo! (...) – Ne pitaj sada, - napokon ja sam tu i ne smiješ sumnjati o ljubavi mojoj.*⁷⁹ Jelena je vidjela da se Lucio sprema otići, no podsjetila ga je na njihovu ljubav, uspomene te sve događaje koje su zajedno prošli te ga je molila da ne ide i ne ostavlja to sve. Lucio je odlučio ne otići, no Jeleni je postavio jedan uvjet: - *Ali – jedan je uvjet. – Ja ostajem, no ti moraš češće doći. – Ja ću doći – ja ću doći! – strastno me uzme uvjeravati.*⁸⁰ Lucio se opet nije sjetio pitati Jelenu zašto nije stalno uz njega, nego dolazi povremeno, no bio je sretan zbog njezinog obećanja da će češće dolaziti. Baš kao i prošli put, Jelena je samo nestala, no ovoga puta u trenutku kad se Lucio sjetio njezine smrti: *Sva sreća moje ljubavi od prvoga njezina časa prolebdi laganim talasanjem mimo mene, pa najzad dodje i do kobnoga trenutka, te sam vidio opet samrtne njezine časove. Stresem se. – bude mi kao da više ne čujem glazbe, - otvorim oči i segnem glasoviru, koji je istina otvoren bio i svećnjak na njem gorio, ali – stolica pred njim bila je prazna. – Jeleno! – kliknem glasno, no zvuk se moj pustom slabom jekom iz praznih odaja jedini odjavio.*⁸¹ Jelena je ispunila svoje obećanje te je sve češće dolazila kod Lucija te ga je tako svaki put iznenadila dolaskom jer bi došla kad se Lucio najmanje nadao: *Naprotiv opazio sam, da je nikad ne bješe, kada iskah i udešavah zgrade pa tražih mogućnost, da mi dodje.*⁸² Luciju je sve više smetalo što

⁷⁷ Isto, 184.-185. str.

⁷⁸ Isto, 186. str.

⁷⁹ Isto, 186.-187. str.

⁸⁰ Isto, 187. str.

⁸¹ Isto, 188. str.

⁸² Isto

još uvijek ne zna što znače njezini dolasci, iako je umrla, jer je bio svjestan da je to sve halucinacija, dok s druge strane uvijek je imao dokaz da je ona bila kod njega: *Jednako uvijek odlučivah, da ću je pitat za odgonetku, neka mi objasni, što to sve znači, jer ma koliko mi razum govorio, da je sve tek halucinacija u najvišem stupnju, ja si ipak u drugu ruku ne mogoh protumačiti, otkuda onda na primjer onaj cviet, ona krvava mrlja, - onaj otvoreni glasovir, najzad svaki susret sam po sebi, u kom ne gledah tek prikazovu kakovu, nego posve jasnu pojavu, slušah rieči, razgovarah, osjećah dodire, - a ma sve kao u zbilji!*⁸³ Kao i zadnji put, Jelena je opet ostavila svoj trag kada je posjetila Lucija, no ovaj put je to bio njezin vlastiti potpis: *Brzo je svršila i na kraju dodala dan i sat toga večera sa svojim podpisom.*⁸⁴ Luciju je tek sada postalo čudno kako je moguće to sve, ako je ona zaista mrtva: *I s nasladom gledah dragi rukopis, no – tu mi dodje, da sa čudom pomislim, kako je to moguće bilo, da je pisala – ona, koja je mrtva.*⁸⁵ Čim je Lucio htio porazgovarati o svemu što ga je patilo, Jelena je opet netragom samo nestala: *- Daj, dušo, daj se razjasni! – kliknem najvećim naporom, no – u taj isti čas bio sam u sobi sam. Od nje ni traga.*⁸⁶ Lucio više nije vjerovao ni vlastitim očima te je odlučio podijeliti ovaj događaj sa susjedom, no nije mu povjerovao. Lucija to nije pogodilo, no bio se siguran da je njezin potpis stvaran te da je zaista bila kod njega: *Meni je dosta bilo. Sad sam znao, da me oči ne varaju i da je rukopis njezin.*⁸⁷ To da je Jelena zaista umrla, govori i sljedeći događaj, odnosno iz ovog događaja se da iščitati da ga ona gleda s neba te zna sve što radi i što ga pati: *- Znam ti želiš – ti se kuniš i mučiš, što sam i kako dolazim – ja – koja više ne živim. Ti u mene ne vjeruješ, - plašiš se sam od sebe i od mene!*⁸⁸ Jelena mu je tim riječima potvrdila da je zaista umrla te da zna svaku njegovu misao i svaki njegov osjećaj. Otkrila mu je da zbog njega tako dolazi te je njegova volja i želja za njom joj ustvari udahnuju tu pojavnost: *- Ja tu bivam sada samo – voljom tvojom ili bolje s pomoću tvoje volje, koju sam si još za života svoga – ta znaš one kobne večeri – silom svoje volje osvojila.*⁸⁹ Jelena je duševno ostala ista osoba, ona ista Lucijeva zaručnica, no fizički je bila nestvarna. Tek kada su počeli ozbiljnije razgovarati o Jeleninoj pojavnosti, stvari među njima su postajale sve gore te je to polako vodilo lošem raspletu u njihovom odnosu. Jelena je i taj put nestala bez pozdrava: *U jutro se na istom mjestu, povaljen pred naslanjačem, probudim od sunčane kasne zrake, što mi se ravno u lice piljila. Nje nije više bilo uza me. Na medvjedjoj koži našao sam samo rastepeno biserje, što je nosila uvijek oko vrata.*

⁸³ Isto

⁸⁴ Isto, 189. str.

⁸⁵ Isto

⁸⁶ Isto

⁸⁷ Isto, 190. str.

⁸⁸

⁸⁹ Isto, 191. str.

⁹⁰ Već se polako nazire kako je Luciju dosta svega te je prestao tumačiti sva ta Jelenina čudesa, jer odgovora nije još uvijek našao te se pomirio s tim da je sve što se događa obavijeno misterijom: *Napokon prestanem, da puno razmišljam, kako bih na silu protumačio čudesa, što se sa mnom i oko mene zbivaju. Naprotiv se podam posvema osjećaju i uvjerenju, da sam zapao u neko neobično stanje, što je puno tajna nedohvatnih i koje je posvema strano svagdašnjim našim svojstvima.* ⁹¹

Shvatio je da je to možda sve bio samo san, ali jedan vrlo realan san u kojem je proživio najljepše trenutke sa svojom Jelenom: *Po ljepoti i prelesti ovih časova morao bih nazvati ih najdivnijim snom, a opet realnost njihova činjaše ih pravom zbiljom, doživljam – životom, protkanim istina posvema nedokučnom mistikom, koje i svaki cigli trenut bješe obasjavan nekom bajnom svjetlosti iz najdubljih nutrinja duše, ponekle sličnom svjetlu, što zatreperi u očima našim, kad ih najjače stisnemo.* ⁹² Luciju nitko nije pružao potporu u njemu najtežem razdoblju, nego su svi smatrali da je poludio od ljubavi, odnosno jer se nije mogao pomiriti sa smrću svoje Jelene. Tada, kada je prijatelj posjetio Lucija, zadnji put se Jelena pojavila, no kao i uvijek, samo je nestala: *Ja sam se slavodobitno i glasno nasmijao, no u taj isti čas nestane Jelene. Niti on niti ja više je ne vidjesmo.*

⁹³ Ujedno, to je bio i posljednji Jelenin odlazak, budući da je Lucio počinio samoubojstvo: *Tada njemu nastane tako, da je još uvijek žalio za izgubljenom vjerenicom. Bol ga tako prevlada, da je u tom očaju segnuo za revolverom.* ⁹⁴ U ovoj fantastičnoj pripovijetki Gjalski je oblikovao pomalo misterioznu ljubavnu priču, koju je najavio u samom početku. Već taj početak, iz kojeg se da naslutiti da je Jelena na samrti, upućuje na ne baš tako sretan nastavak ljubavne priče. Nadalje, može se primijetiti kako se epizode od početka do kraja pravilno izmjenjuju, tako da prvo ide epizoda s lošim događajem, a zatim slijedi epizoda koja nosi neku vedriju radnju. Tako primjerice, već na početku, Jeleni je loše te će svakog trena umrijeti, a zatim joj se iznenada poboljša. Razlog tome je ljubav između Lucija i Jelene koja joj samo trenutno daje snagu. Njihova ljubavna priča zapravo počinje tek kada Jelena umre te tada sve postaje potpuno fantastično i nestvarno. Tada se tek pojavljuje mrtva ljubav, odnosno Jelena. Gjalski je redao različite događaje, ali temeljene na istom principu, a sve kako njihovu ljubav ne bi prekinuo odmah na početku. Kao što je već spomenuto, prava radnja i ljubavni zaplet počinju kada Jelena umire, odnosno kada se nenadano pojavljuje kod Lucija. Ona ga u svakom događaju ostavlja u nedoumici, boli i tuzi, ostavlja svoj trag, iako je znala da će Luciju zbog toga biti još teže. Lucije tada luta u svojoj mašti, traži objašnjenja, sam sebe uvjerava da je ona zaista došla, no ipak i sumnja te traži svjedoke koji su je

⁹⁰ Isto, 194. str.

⁹¹ Isto

⁹² Isto, 195. str.

⁹³ Isto, 199. str.

⁹⁴ Isto, 200. str.

možda vidjeli kraj njega. Zanimljivo je što iz epizode u epizodu slijedi isti scenarij te je to, može se reći, u ovoj pripovijetki ustaljena forma te se u svakoj idućoj epizodi zna da će Jelena nenadano doći, ostaviti trag i otići bez pozdrava, te time Gjalski samo odugovlači radnju. Nesretan ljubavni rasplet govori to da je njihova ljubav nesretno završila te da je putovanje, koje je Lucije odgađao zbog Jelene, započelo tek kada je on počinio samoubojstvo, ali i to da je Jelena dolazila po njega cijelo vrijeme. Tako se može zaključiti da je Gjalski oblikovao posve fantastičnu ljubavnu priču, koja je nažalost obavijena nesretnim događajima te završava samoubojstvom Lucija koji nije mogao podnijeti bol zbog gubitka voljene Jelene.

3.5. ŽRTVA. Slika iz života

Žrtva. Slika iz života vrlo je kratka pripovijetka koju je Ksaver Šandor Gjalski napisao 1893. godine, a koja je, također, objavljena u časopisu *Vijenac*. Pripovijetka je ispričana retrospektivno, tako da nam sam kraj pripovijetke daje objašnjenje te pojašnjava sam uvod, iz kojeg se saznaje da se radi o književniku koji je toliko volio knjige, da im je posvetio sebe u potpunosti: - *Tvoj sam, - tvoj sam, knjigo sitna, ti zlatna zvijezdo moja! Ti mi misli moje dižeš visoko gore k sebi i biedno mi srce zlatiš zlatnim svjetlom svojim.*⁹⁵ Njegova ljubav prema pisanju i knjigama bila je toliko jaka da im se obraćao kao da su živa bića te ih je štovao poput božanstva: - *Ti malena i šarena knjigo, ti si prethodnica moja, a ja sam tvoj svećenik, tvoj vrač – tvoj rob! I neka se ovdje dolje oko mene koči gusta, crna, hladna noć, neka me gluha, slijeпа, bezćutna ona muči i goni, ja upirem oči svoje u tebe sjajnu i ja sam od toga blažen...!*⁹⁶ To su bile riječi Petra Simića, koji je završio na ulici jer nije uspio živjeti od pisanja, koje je bilo njegova velika ljubav: - *Pokorno javljamo, da smo dotjerali evo nekoga navodno Petra Simića. Nema putovnice, bez svakih je sredstava. Zatekosmo ga na cesti, gdje je pijan ili bolestan u jami ležao.*⁹⁷ Pripovjedač, Antonio, ostao je zatečen vidjevši Petra: *Čisto mi se oči za njim ovjesile. Bio to čovjek visok i posvema bolna izgleda. Tamne krupne oči duboko u lubanju upale, na sljepoočnicama suha – suha koža i prorjedjela kosa, uši tanke i prozirne, a obrazi – tek kožom nadvučene kosti. Davno neostrižena kosa visjela neuredno na čelu, koje je pokraj svega toga još uvijek visoko i široko izgledalo i gotovo olimpskom plemenitošću*

⁹⁵ Isto, 203. str.

⁹⁶ Isto

⁹⁷ Isto

odlikovalo. A tamna crna brada bijaše kovrčastih vlasi i pod bliedim usnicama riedka.⁹⁸ Iako je Petar izgledao poput beskućnika, njegova pojava odavala je da je dobar, ali nesretan čovjek. Petar je nesretnim slučajem ostao bez posla, ali i bez kruha: - *Baš što sam književnik, bez kruha sam. (...) Izgubih službu, jer sam napisao neku crticu, u kojoj sam slavio domovinu svoju i dičio rodoljube. Moj šef sumovao, da je to zločin, da sam krivav, da sam individuum nevriedan javne službe. (...) I na kraju konca ja budem odpušten, jer nisam mogao pristati, da se odreknem knjige.*⁹⁹ Zbog ljubavi prema knjigama nije više mogao naći posao, jer gdje god bi rekao da je književnik, već bi bio odbijen: - *Želio sam, da stupim u koju odvjetničku pisarnu. No istom sam trebao reći, da sam književnik – i bijaše dosta, te me je svak odbio. A ja ludov mišljah do onda, - to će biti preporuka, jer mnogi od onih, kojima pokucah na vrata, stajaše na glasu, da je uz napredak narodni.*¹⁰⁰ U tolikoj bespomoćnosti, Petar je odlučio skriti pred odvjetnicima svoju ljubav prema knjigama, no nije uspio: *Pa tako bio sam prilično siguran, te neće čovjek saznati, da pripadam među te nesretnike. Ali hoćeš da! – Ko je nesretan, tome jednako zla kob klipove pred noge baca. Tako bude, te je moj odvjetnik začuo, da se knjigom bavim. (...) Nut – mislio čovjek, da ljudi poete niesu normalnih glava i da niesu ma i za najlakši posao. Nije dugo potrajalo i on me odpusti.*¹⁰¹ Iako je Petar bio siguran da će uspjeti živjeti od pisanja i knjiga, to se nije ostvarilo: *Kud će dakle knjiga čovjeka hraniti u takim prilikama!*¹⁰² U tolikoj neimaštini nikad nije ni pomišljao da se nekome zaduži ili da prosjači, što ga je na kraju dovelo do skore propasti: - *E – niesam više imao novaca, da platim kola. Niesam ih imao, da kupim hljeba. Prosjačiti ne htjedoh. I tako shrvalo me, - i onda žandari me zatekoše.*¹⁰³ Zbog ljubavi prema knjigama, Petar nije izgubio samo posao, nego i svoju veliku ljubav, Sofiju: *Jedno mi tišti dušu. Za volju svoje knjige niesam tek žrtvovao svoju službu, - ja sam – oh – pustio divno srce, koje je samo za mene kucalo.*¹⁰⁴ Iako je imao dvije velike ljubavi, ipak je ljubav prema knjizi bila jača te se zbog nje odrekao ljubavi prema Sofiji. Ljubav prema Sofiji postala mu je teret te se odlučio ići za poslom i zaraditi si za vlastiti kruh: *A ja je zahitih, kako se zahiti mučni neprilični teret. Ljubav prema knjizi bila jača, - a ja mišljah i za cijelo znadjah, kako se moram ili za jedno ili za drugo riješiti. Da sam je uzeo, bio bih vezan i morao bih bio napustiti književnički rad. Pa kad je došlo, da biram medju mirnim svagdašnjim poslom i kruhom, što ga daje – s domom, što ga pruža, i medju knjigom, koja ti nudja cigansko skitanje i nesigurni život ptičica u zraku, - ja segnuh za ovim zadnjim i moradoh Sofiji kazati*

⁹⁸ Isto, 203.-204. str.

⁹⁹ Isto, 204. str.

¹⁰⁰ Isto, 205. str.

¹⁰¹ Isto

¹⁰² Isto, 206. str.

¹⁰³ Isto

¹⁰⁴ Isto, 207. str.

zbogom.¹⁰⁵ Kasnija događanja su mu pokazala kako je izabrao krivu ljubav, budući da mu ljubav prema pisanju i knjizi nije donijela lagodan život. Bilo mu je žao jer je izabrao krivu ljubav, no tada je bilo kasno, jer Sofije više nije bilo uz njega: *Eto – to me tišti! – Da mi hoće oprostiti!*¹⁰⁶ Kada je bio svjestan da mu ne preostaje puno života, želio je napisati Sofiji pismo te ju zamoliti za oprost: *Pišite- al molim vas odmah, - nemam više duga čekanja. Pišite djevojci Sofiji R. u J.*¹⁰⁷ Petrovi posljednji dani prolazili su u iščekivanju Sofijina odgovora te je iz dana u dan bio sve nemirniji, a za sve je krivio samo sebe: *Bolestnik bivao sve više nemiran. Ostavila ga sva strpljivost. No nije žalio na djevojku niti protiv nje govorio. Tek sebe samoga psovao i krivio.*¹⁰⁸ Sofijino pismo nije dočekaao, nego se pojavila u bolnici, u kojoj je Petar proživljavao posljednje dane života: *Bila Sofija. Nismo gotovo izmijenili rieči pozdravne. Nježno sitno tielo djevojčino treslo se od uzrujanosti ili zime, a milovidno mlado lice bilo bliedo i zastrašeno izgledalo.*¹⁰⁹ Kada je Petar ugledao Sofiju, riječi su bile suviše: *Strašnim – biednim – nevoljnim – očajničkim usklikom baciše se on i ona u naručaj. Njegovo lice sjalo od blaženstva i sreće. Čas po i pao u nesvjest.*¹¹⁰ Petar je, nažalost, prekasno shvatio da mu je ljubav prema knjizi bila potpuno krivi izbor, ali je bio sretan što je vidio Sofiju: *Bilo mu, da je sretan – slavan i da je pjesnik velike pjesme, da je Sofija družica njegova i da je zaogrće u svilu i kadifu.*¹¹¹ Iako je živio nesretnim životom i sva vrata su mu bila zatvorena, Petar je ipak umro sretan, jer je uz njega bila Sofija, njegova vila i velika ljubav za kojom je svo vrijeme žudio: *- Njoj – njoj – metnite na glavu lovorovijenac, - eto s moje glave uzimljem ga i stavljam na njeno čisto, djevičansko čelo, - jer ona je moja vila, - ona za kojom žudjah sav viek svoj i koja me sada nosi k nebesima. Oj Sofijo, - uvijek te ljubim! – Što mi ju grabite! - - bio zadnji strašni uslik i onda je izdahnuo.*¹¹² U ovoj vrlo kratkoj pripovijetki, Gjalski je dao cjelovitu priču jedne nesretne ljubavi. Cijela pripovijetka je realistična, dok sam uvod postaje jasan tek iz posljednjih redaka pripovijetke. Bez prevelikih zapleta i opisa iznio je priču u kojoj je potrebno izabrati između dvije velike ljubavi, odnosno između žene i karijere. Gjalski je prikazao kako se dogodi da se zbog jednog krivog izbora može ispaštati cijeli život, baš kao što je Petar ispaštao jer ga je, na neki način, njegova ljubav prema pisanju i knjigama skupo stajala, ali i iznevjerila. Sofija, čiju je ljubav Petar odbacio, ipak je pokazala da ima veliko srce time što mu je došla u bolnicu i oprostila što nju nije odmah izabrao. Ova pripovijetka ima

¹⁰⁵ Isto, 207.

¹⁰⁶ Isto

¹⁰⁷ Isto

¹⁰⁸ Isto

¹⁰⁹ Isto

¹¹⁰ Isto, 208. str.

¹¹¹ Isto

¹¹² Isto

ujedno i sretan i tužan završetak. Sretan jer je Petar zauvijek zatvorio oči gledajući Sofiju, a tužan jer je Petar umro. Gjalski je ujedno u ovoj pripovijetki prikazao i svakodnevni život, u kojem je čovjek žrtva koja ne uspijeva preživjeti od vlastite ruke, baš kao što je Petra ono što je volio raditi na kraju stajalo života.

4. Zaključak

Na temelju obrađenih pripovijetki, vidljiva je različitost u oblikovanju ljubavnih radnji te njihovih raspleta. U prvoj pripovijetki, *Ljubavi lajtnanta Milića*, Gjalski je prikazao pomalo fantastičnu ljubavnu priču, u kojoj se rodila ljubav između male djevojčice i vojnika Milića. Ta je ljubav bila potpuno iskrena i čista, no završava tragično, Anastazijinom smrću, te budući da je ova pripovijetka ispričana retrospektivno, ustvari se radi o ljubavi prema mrtvoj ženi. No, ta je ljubav trajala i ostala čista i nakon njezine smrti, jer je mladi Milić često posjećivao njezin grob, a na kraju i sam preminuo istog dana kada je umrla i njegova Anastazija. U drugoj pripovijetki, *ANDJELU. Pastel slici*, Gjalski je kroz lik Aleksandre Kosančić prikazao ljubav prema svim bližnjima, ljubav koja je bila bezgranična i prema svima jednaka. Ta ljubav nosila je Aleksandru kroz cijeli život i davala joj snagu u svim nedaćama koje su je zatekle. Ljubav prikazana u ovoj pripovijetki, likom starice Aleksandre, je nesavladiva te ju je i sama Aleksandra ponijela sa sobom u grob, ali iza sebe je ostavila svoju obitelj koja ni u jednom trenu nije mogla osjetiti manjak te ljubavi. Na samom kraju, Aleksandra je život nastavila u drugom svijetu, među anđelima. U trećoj pripovijetki, *Pred Venerom Kapitolskom*, Gjalski je prikazao ljubav prema božici Veneri Kapitolskoj, odnosno prema kipu božice kojeg su svi obožavali i divili mu se. Kipar, koji je isklesao kip božice Venere, na kraju je dao život za nju te to svjedoči koliko mu je stalo do vlastitog života te kolika je ta ljubav prema kipu bila jaka. U četvrtoj pripovijetki, *Notturmu*, Gjalski je prikazao u potpunosti fantastičnu ljubavnu priču između Jelene i Lucija, odnosno ljubav prema umrloj ženi, koja je također ispričana retrospektivno. Ovoj pripovijetki ljubav Jeleni nije pomogla da pobijedi bolest te je uzrokovala da se i Jelenin zaručnik Lucio razboli od ljubavne boli te počini samoubojstvo. U posljednjoj pripovijetki, *ŽRTVI. Slici iz života*, Gjalski je prikazao realističnu ljubav između Petra i Sofije, odnosno ljubav koja je patila zbog karijere, ali koja je na kraju ipak zaživjela, ali samo kratko, budući da je Petar na kraju umro jer ga je ljubav prema knjigama i pisanju stajala života.

Na temelju sve iznesenoga, može se zaključiti kako u svakoj pripovijetki bar jedan akter ljubavne priče završava smrću, sretnom ili nesretnom. Tako su slične ljubavi između Milića i Anastazije te Jelene i Lucija, budući da se u obje pripovijetke radi o ljubavi prema umrloj ženi, žena koja dolazi po svog voljenog, ne daje mu objašnjenje svog posjeta, koji je na kraju simbol skore smrti muških likova, Milića i Lucija. Razlika je jedino što je Lucio počinio samoubojstvo jer nije mogao podnijeti bol zbog Jelenine smrti, dok je Milić dostojno dočekaio trenutak svoje smrti. Nadalje, Aleksandra Kosančić i kipar iz *Venere Kapitolske* umrli su zbog onog što su voljeli raditi; Anastazija je svima dijelila ljubav i na kraju umrla okružena voljenim osobama, dok je kipar svoj

život dao kako bi spasio kip božice Venere. Također i Petar završava život smrću, no umro je uz svoju ljubav, Sofiju, no ni u jednoj pripovijetki se nije radilo o krivo izabranoj ljubavi, koja na kraju ipak ne daje očekivano, nego se na kraju prepoznaje prava ljubav. Po tome kome ili čemu je usmjerena ljubav, izdvajaju se pripovijetke *Venera Kapitolska* te *ŽRTVA. Slika iz života*, budući da se radi o ljubavi prema kipu, neživoj osobi te o ljubavi prema poslu, odnosno karijeri. Zaključno, može se reći da Gjalski oblikuje, iako naizgled slične, vrlo različite varijacije ljubavi. Ne iznosi ljubav kao banalni osjećaj, nego ju prikazuje kao žudnju i proslavlja kao apstraktni doživljaj. Tako su njegove pripovijetke upotpunjenje i romantičarskim ugođajem vedre noći, melankoličnim ugođajima sa zvucima klavira te prizorima silueta žene. (Šicel, 2003; 155) Žene koje su bile ljubavni akteri nisu lako dokučive, one su simbol ljepote, dosežne su bile tek u snovima i čežnjama te se može zaključiti da je ljubav u pripovijetkama Gjalskog uvijek imala nekakav viši smisao i značenje, često nedokučivo. (Šicel, 2003; 156)

Literatura

1. Bilić, Anica. *Dvije Venere u književnom pamćenju*. // *Dani hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* / Vol. 37 No.1 svibanj 2011., str. 157-174, <http://hrcak.srce.hr/71924> (15. lipnja 2016.)
2. Jelčić, Dubravko. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada P.I.P Pavičić, 1997.
3. Nemeč, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana (od početaka do kraja 19. st.)*. Zagreb: Znanje, 1995.
4. Pogačnik, Jagna. *Fantastična proza Ksavera Šandora Gjalskog*. // *Dani Hvarskog kazališta: Razdoblje realizma u hrvatskoj književnosti i kazalištu* / Zagreb- Split: HAZU, 2000., str. 84-96.
5. Šicel, Miroslav. *Ksaver Šandor Gjalski: Pripovijetke i članci*. Zagreb: Matica hrvatska, 1996.
6. Šicel, Miroslav. *Ksaver Šandor Gjalski »Pod starim krovovima«*. // *Majstori realističkog pripovijedanja* / Vlatko Pavletić. Zagreb: Školska knjiga, 1971.
7. Šicel, Miroslav. *Pisci i kritičari: Studije i eseji iz hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2003.